

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF AAN DE GUFFENSLAAN 80-82 TE HASSELT (PROV. LIMBURG)

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 1119

Rapport opgemaakt door:

Mevrouwhofstraat 1a
3511 Hasselt

februari 2020

Projectnummer: 27350

Projectcode OE: 2019K112

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Guffenslaan 80-82 te Hasselt (prov. Limburg).

Auteur

Evelien Dirix en Jan Coenaerts

Projectnummer

- 27350 (intern)
- 2019K112 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Hasselt, februari 2020

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 1116

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
<i>Versie</i>	<i>Datum</i>	<i>Status</i>
v0	29/11/2019	Interne draft
v1	04/12/2019	Externe draft
v2	09/12/2019	Definitieve versie / eerste indiening
v3	15/01/2020	Definitieve versie / tweede indiening
v4	14/02/2020	Definitieve versie / derde indiening

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Evelien Dirix
Project Manager	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
General director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Bureaustudie	7
1	Inleiding	7
1.1	Thesaurus	7
1.2	Administratieve gegevens.....	7
1.3	Locatie en beschrijving werken.....	8
1.4	Wettelijk kader	10
1.5	Doel van het onderzoek en onderzoeksstrategie	10
2	Aard van de bedreiging.....	11
2.1	Huidige situatie.....	11
2.2	Toekomstige situatie	13
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	15
3.1	Topografische situering	15
3.2	Bodemkundige situering.....	17
4	Assessmentrapport: Archeologische voorkennis.....	22
4.1	Historische situering van de stadskern Hasselt.....	23
4.2	Inventarissen Onroerend Erfgoed	24
4.3	Cartografische bronnen	29
4.4	Synthese historische bebouwing	38
5	Besluit	40
5.1	Interpretatie en datering	40
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	41
5.3	Samenvatting.....	42
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening.....	44
7	Bibliografie.....	45

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: GRB met aanduiding van de delen van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019).....	8
Figuur 2: Orthofoto met kadaسترgegevens van het projectgebied. (Bron: Geopunt/CadGIS, 2019)	9
Figuur 3: Gewestplan met het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	9
Figuur 4: Photokeyplan. (Bron: Geopunt / ABO nv, 2019)	11
Figuur 5: Bestaand toestandsplan. (Bron: ABO nv, 2020)	13
Figuur 6: Toekomstplan. (Bron: Geopunt / ABO nv, 2020)	14
Figuur 7: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019) ..	15
Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel (DHMVII) (1m) met aanduiding van het projectgebied en de waterlopen. (Bron: Geopunt, 2019)	16
Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel (DHMVII) (1m) en Skyview (0,25m) met aanduiding van het projectgebied in detail. (Bron: Geopunt, 2019)	16
Figuur 10: NZ hoogteprofiel van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	17
Figuur 11: WO hoogteprofiel van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	17
Figuur 12: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	18
Figuur 13: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	19
Figuur 14: Detail van de eenheid die de onderstaande Quartairgeologische kaart kenmerkt (Bron: DOV 2018).	19
Figuur 15: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart met het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	20
Figuur 16: Bodemerosiekaart op perceelniveau met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	21
Figuur 17: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	21
Figuur 18: Alle erfgoedobjecten met betrekking tot het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019).	25
Figuur 19: Alle CAI-meldingen in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019).	26
Figuur 20: Detail uit 'Vue de Hasselt' van Remacle Leloup (ca. 1740) (Bron: Europeana, 2019). ..	29
Figuur 21: Villaretkaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt, 2019).	30
Figuur 22: 'Hasselut um vulgo Hasselt' met aanduiding van het projectgebied (Bron: Stadsmus, 2019).	30
Figuur 23: Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt, 2019).	31
Figuur 24: Primitief kadasterplan met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	32
Figuur 25: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	32
Figuur 26: Vandermaelenkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019) ..	33
Figuur 27: Schoolsite in 1850 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994) ..	34
Figuur 28: Schoolsite in 1865-1883 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)	34
Figuur 29: Schoolsite in 1883-1974 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)	35
Figuur 30: Schoolsite in 1960 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994) ..	36

Figuur 31: Schoolsite in 1970 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)	36
Figuur 32: Orthofotomozaïek 1971 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	37
Figuur 33: Orthofotomozaïek 1986 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	37
Figuur 34: Orthofotomozaïek 2007 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)	38
Figuur 35: Synthese van de historische bebouwing en de huidige bebouwing op het projectgebied. (Bron: Geopunt/Cartesius/Stadsmus/ABO nv, 2019)	39
Figuur 36: Synthesepan historische verstoring versus de geplande bodemingrepen. (Bron: Geopunt / Cartesius / initiatiefnemer / ABO nv, 2019)	41
Figuur 37: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het projectgebied en de geselecteerde zones voor verder onderzoek en geen maatregelen (Bron: Geopunt / ABO nv, 2020).	43

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4	22
Tabel 2: Overzichtstabel CAI-locaties rondom het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019)	27
Tabel 3: Overzichtstabel archeologische rapporten in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019)	28

DEEL 1 BUREAUSTUDIE

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, Guffenslaan, Hasselt, archeologische zone, locatie stadswallen, Capucijnenklooster, beschermd stadszicht, Koninklijk Atheneum, beschermde tuin, gedeeltelijk verhard, gedeeltelijk vooronderzoek, proefputten, complexe verticale bodemopbouw, historische constructies.

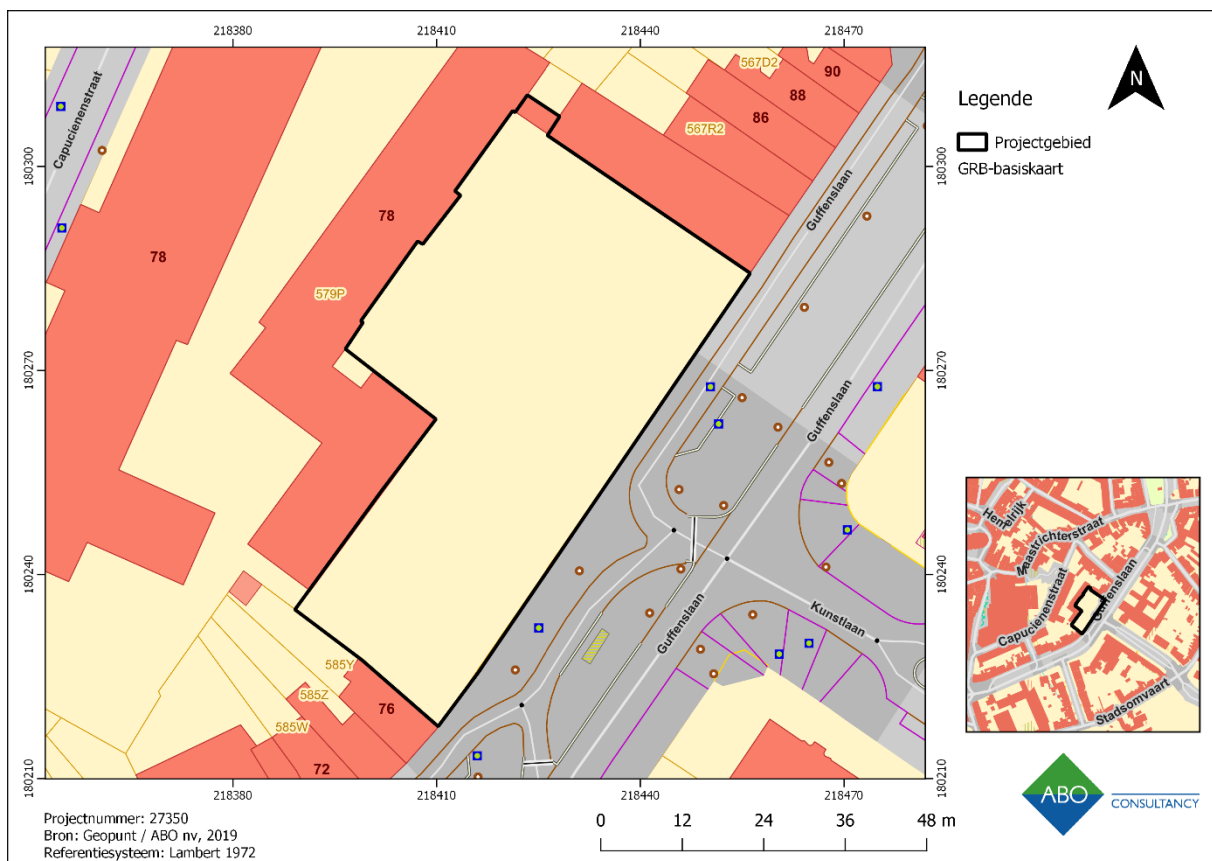
1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2019K112	
ISSN-nummer	2406-3940	
Erkend Archeoloog	ABO nv	
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167	
Naam + adres projectgebied	Koninklijk Atheneum	
- Straat + nr.:	Guffenslaan 80-82	
- Postcode:	3500	
- Fusiegemeente:	Hasselt	
- Land:	België	
Lambert 72 coördinaten (EPSG:31370)	xMin: 218363.359	xMax: 218461.884
	yMin: 180217.404	yMax: 180332.971
Kadaster		
- Gemeente:	Hasselt	
- Afdeling:	1	
- Sectie:	H	
- Percelen:	71022H0579/00P000 (partum)	
Oppervlakten:		
- betrokken percelen:	ca. 9.821,81 m ²	
- projectgebied:	ca. 2.842,02 m ²	
- bodemingreep:	ca. 1.400 m ²	
Onderzoekstermijn	december 2019 – februari 2020	

1.3 LOCATIE EN BESCHRIJVING WERKEN

Deze archeologienota kwam tot stand naar aanleiding van de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen op een schoolsite aan de Guffenslaan 80-82 te Hasselt, in de provincie Limburg (Figuur 1). Het projectgebied komt omvat een gedeelte van perceel 71022H0579/00P000 (Hasselt, afdeling 1, sectie H) dat zich in het zuidwestelijke gedeelte van de Hasseltse historische kern bevindt (Figuur 2). Het perceel is volgens het Gewestplan op in woongebied gelegen (Figuur 3).

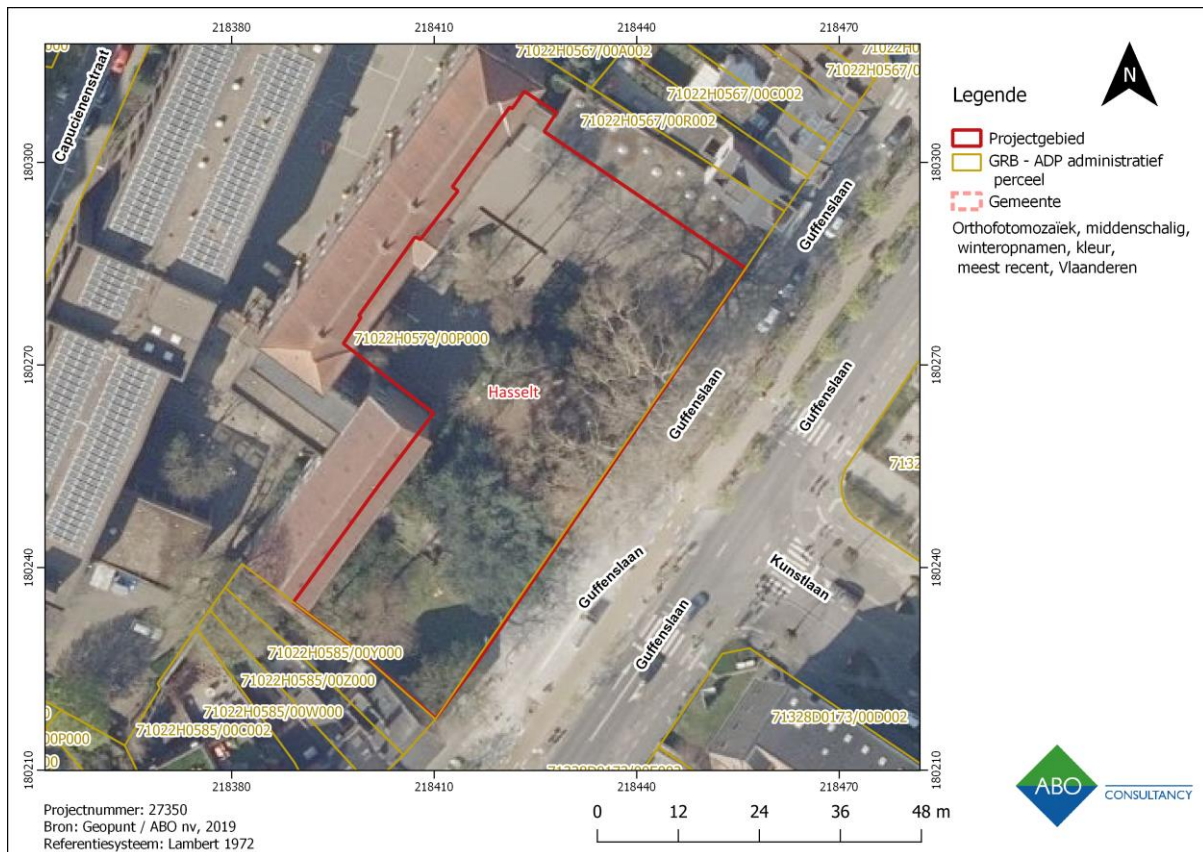
In totaal beslaat het projectgebied een oppervlakte van ca. 2.842,02m². Het terrein is in gebruik als tuin- en speelgedeelte van de lagere school waarvan het neoclassicistische schoolgebouw aan het projectgebied grenst (Figuur 2). Op het terrein zijn tevens nutsleidingen onder de verharding gelegen, maar enkel in de noordoostelijke zone. Het zuidelijke gedeelte van het projectgebied is ingevuld door de restanten van een Engelse tuin uit 1853, die tevens erkend is als landschappelijk erfgoed en onderdeel van een beschermd stadszicht.¹ De bestaande verharding kent reeds een verstoring van ca. 50cm-MV.² De initiatiefnemer plant de uitbraak van de bestaande verharding in combinatie met een nieuwe toegang (trappen en verharding) maar met grotendeels behoud van de historische tuin.

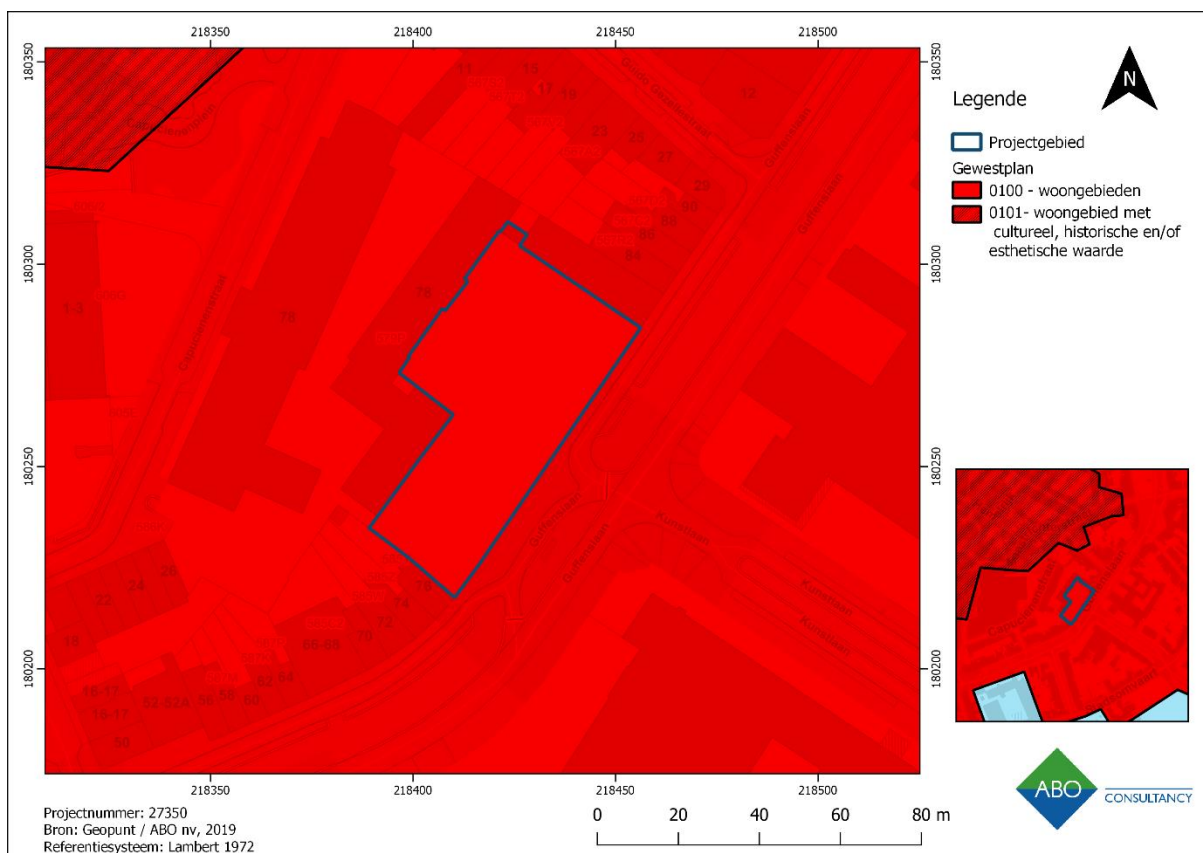
Figuur 1: GRB met aanduiding van de delen van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Koninklijk Atheneum: omgeving".

² Vanderheyden, Gesprek met over plannen Hasselt Klein Atheneum.

Figuur 2: Orthofoto met kadastergegevens van het projectgebied. (Bron: Geopunt/CadGIS, 2019)

Figuur 3: Gewestplan met het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

1.4 WETTELIJK KADER

Voorafgaand aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen moet een archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 en 5.4.12 van het Onroerend Erfgoeddecreet opgesteld en akte genomen worden.

Het projectgebied bevindt zich buiten een definitief of tijdelijk beschermde archeologische site maar binnen een geïnventariseerde archeologische zone. Verder valt het projectgebied eveneens buiten een zone waar geen archeologie te verwachten valt. ***De omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen ligt volledig binnen woongebied, waarvan het betrokken perceel met een oppervlakte van ca. 9.821,81m² de drempelwaarde van 300m² heeft overschreden, de drempelwaarde voor de bodemingreep overschreden is (ca. 1.400m² ten opzichte van het barema van 100m²) en de aanvrager privaatrechtelijk is.***

Omwille van de bovenstaande argumenten schijft het Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een omgevingsvergunning de opmaak van een archeologienota voor die het archeologisch potentieel in de bodem evalueert. Deze evaluatie moet uitwijzen of een onderzoek met ingreep in de bodem mogelijk en wenselijk is voor deze percelen.

1.5 DOEL VAN HET ONDERZOEK EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Deze archeologienota heeft als doel na te gaan welke archeologische resten er te verwachten zijn ter hoogte van het projectgebied en in welke mate deze bedreigd worden door de nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek in deze archeologienota heeft drie doelen.

- 1) Er wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel.
- 2) Er wordt nagegaan welke bewaring van deze resten te verwachten is.
- 3) Er wordt nagegaan welke impact van de geplande bodemingreep zal hebben op deze resten.

De gegevens, waarop het onderzoek is gebaseerd, vloeien voort uit de plannen aangeleverd door de initiatiefnemer en landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten met de bedoeling steeds het archeologisch verwachtingsprofiel te confronteren met de aard van de geplande werken om zo de impact van deze werken op het bodemarchief te bepalen.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt een advies geformuleerd omtrent een eventueel archeologisch vervolgonderzoek, een *in situ* bewaring of een 'vrijgave'. De volgende stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een studie van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het projectgebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een studie van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geeft inzicht in het archeologisch potentieel van het projectgebied (hfst. 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het projectgebied bestaat uit een gedeelte van perceel 71022H0579/00P000 (Hasselt, afdeling 1, sectie H) dat zich in het zuidwestelijke gedeelte van de Hasseltse historische kern aan de Guffenslaan (kleine ring) bevindt. Het projectgebied bestaat uit een combinatie van verharding, een beschermde tuin en hekwerk. Onderstaande foto's verduidelijken de huidige situatie.

Het terrein ligt op aanzienlijk hoger dan het wandelniveau van de Guffenslaan. Dit wordt gecompenseerd door de toegangstrap in foto 1. Dezelfde foto toont een gele paal aan de westelijke zijde van het pad. Dit is een bijenhotel op een paal met diameter ca. 10cm. Bij de aanleg van het hotel is men op fundamenteën gestoten. De site is afgesloten door een tuinmuur in natuursteen en een smeedijzeren hek (foto 6). Bovenaan de trap leidt een oppervlakkige verharding tot een volgende trap naar het eerste schoolgebouw (foto 2). Deze verharding kent een verstoringsdiepte van ca. 10cm-MV. Naar het oosten toe maakt de tuin deel uit van een openbaar park dat toegankelijk is buiten de starturen van de school (foto 4 en 5). Het noordelijke gedeelte van het projectgebied is afgescheiden van het tuingedeelte en is grotendeels verhard met betonklinkers (foto 3). Deze verharding kent een verstoringsdiepte van ca. 15cm voor de klinkers en maximaal 55cm voor de bestaande ondergrond (stabilisé).

Figuur 4: Photokeyplan. (Bron: Geopunt / ABO nv, 2019)

Foto 1 (ABO nv, 02/12/2019)

Foto 2 (ABO nv, 02/12/2019)

Foto 3 (ABO nv, 02/12/2019)

Foto 4 (ABO nv, 02/12/2019)

Foto 5 (ABO nv, 02/12/2019)

Foto 6 (ABO nv, 02/12/2019)

Figuur 5: Bestaand toestand plan. (Bron: ABO nv, 2020)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

De initiatiefnemer plant de verwijdering van de bestaande verharding ten voordele van nieuwe verharding, infiltratiebekken en hekwerk maar met behoud van de groene zone (Figuur 6). De bestaande verstoringsdiepte van de verharding in de noordelijke zone wordt geschat op ca. 50cm-mv, de overige verharding is oppervlakkiger.

De initiatiefnemer plant de herinrichting van de bestaande voortuin en toegang van de schoolsite. Hiervoor zal in eerste instantie de bestaande toegangstrap vervangen worden door een nieuwe maar met dezelfde omvang en verstoringsdiepte. Van hieruit zal nieuwe verharding gelegd worden richting het westelijke schoolgebouw en het noordelijke hoofdgebouw. De verharding tussen de toegangstrap en de westelijke vleugel ligt op een ondiepe verstoring. De speelplaats voor het noordelijke hoofdgebouw bestaat uit betonklinkers op een laag stabilisé van 50cm-MV. Het niveau van de verharding zal in het algemeen met 3cm verhoogd worden. De bestaande laag stabilisé zal behouden blijven als basis. De nieuwe verharding zal in totaal een verstoringsdiepte van maximaal 60 cm-MV krijgen. Van het noordoostelijke tuingedeelte wordt een gedeelte bijkomend verhard en voorzien van infiltratiekratten. De geplande infiltratiekratten zullen op een diepte van 60cm-MV ingepland worden. Om de veiligheid van de kinderen te garanderen zal het bestaande hekwerk in het westelijke gedeelte van de tuin en aan de straatzijde vervangen worden. De tuinmuren moeten omwille van de beschermingseisen behouden blijven (zie 4.2.1). De zone van het bestaande pad voorbij de toegangstrappen en de inplanting van de infiltratiekratten zal een diepere bodemingreep als bestaande krijgen. Deze ingreep omvat ongeveer 344,18m². Voor een betere leesbaarheid worden alle aangereikte plannen toegevoegd aan het dossier in een aparte bijlage.

Overzicht ingrepen:

	bestaande bodemingreep (in cm-MV)	geplande bodemingreep (in cm-MV)	maximale bodemingreep (inclusief buffer voor archeologisch niveau) (in cm.-MV)
Bestaande verharding speelplaats (foto 3)	60 (15cm klinker / 55cm stabilisé)		
Bestaande verharding inkom (foto 2)	10 (op volle grond)		
Nieuwe verharding		60 (! En niveau wordt verhoogd met 3 cm)	60 (want bestaande fundaties worden hergebruikt)
Toegangstrap	10	10	/
Infiltratiekragen	60	60	ca. 100 (ovv graafwerken en verwijdering boomstronken)
Palen nieuw hekwerk		50	ca. 100

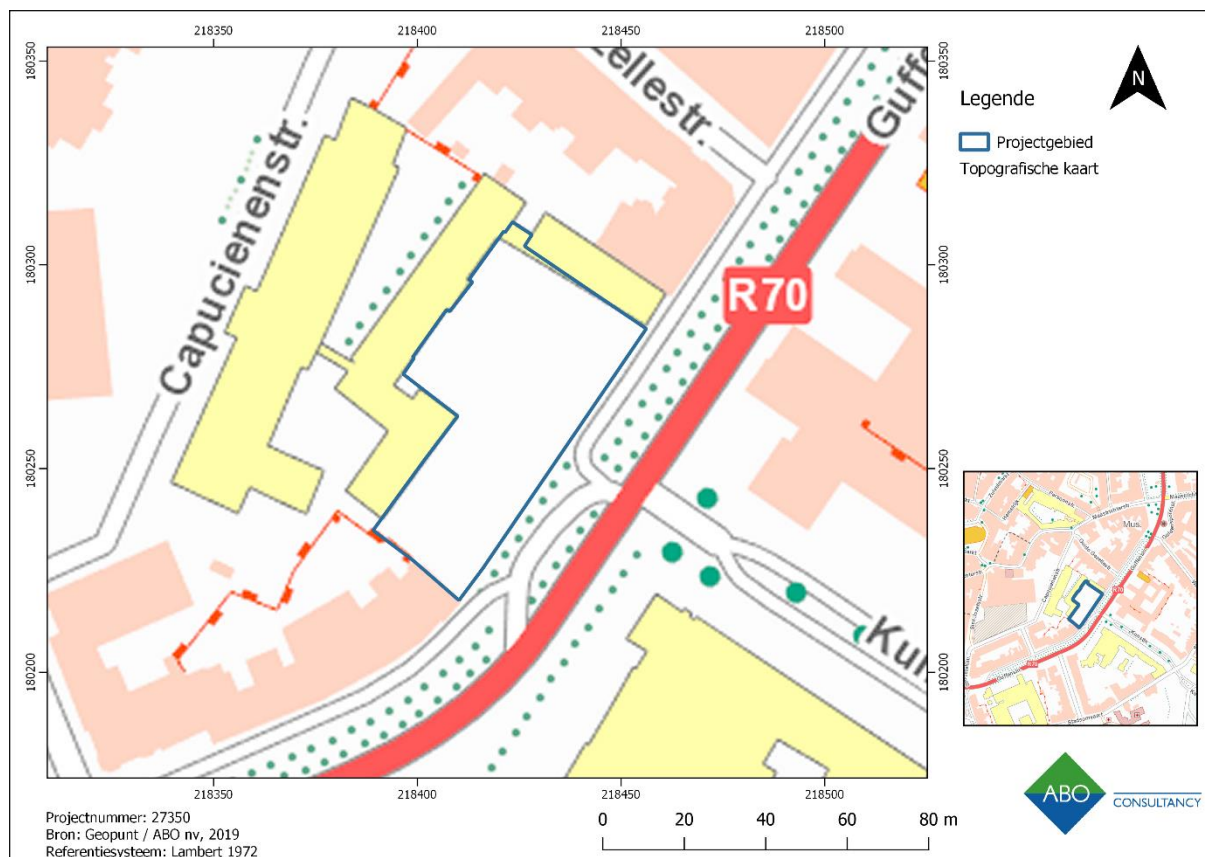
Figuur 6: Toekomstplan. (Bron: Geopunt / ABO nv, 2020)

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

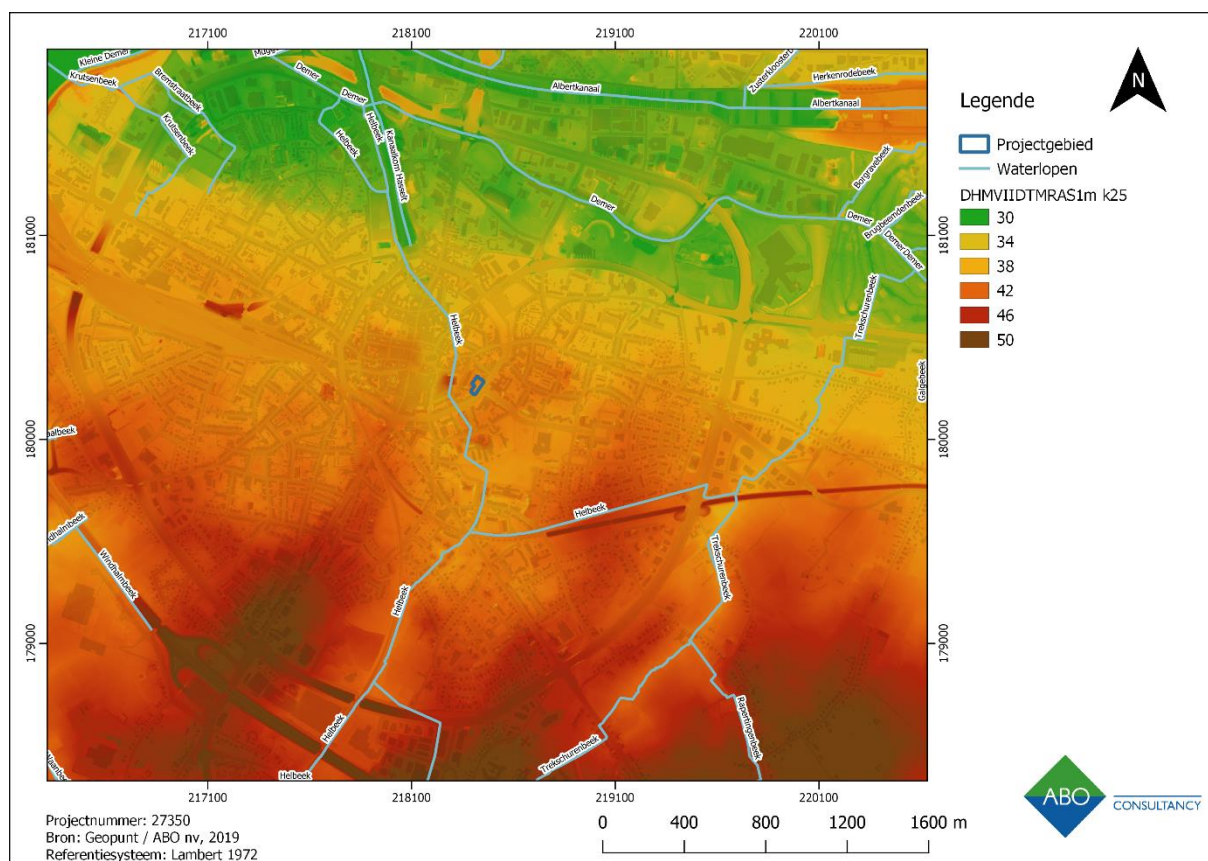
Het projectgebied is gelegen aan de Guffenslaan in het zuidwestelijke gedeelte van de historische stadskern en tevens archeologische zone van Hasselt (Figuur 7). De site staat op de topografische kaart aangeduid als bebouwing met een openbaar nut. Vanuit landschappelijk standpunt ligt het projectgebied in het Stedelijk gebied van Hasselt (ca. 30-40m TAW).

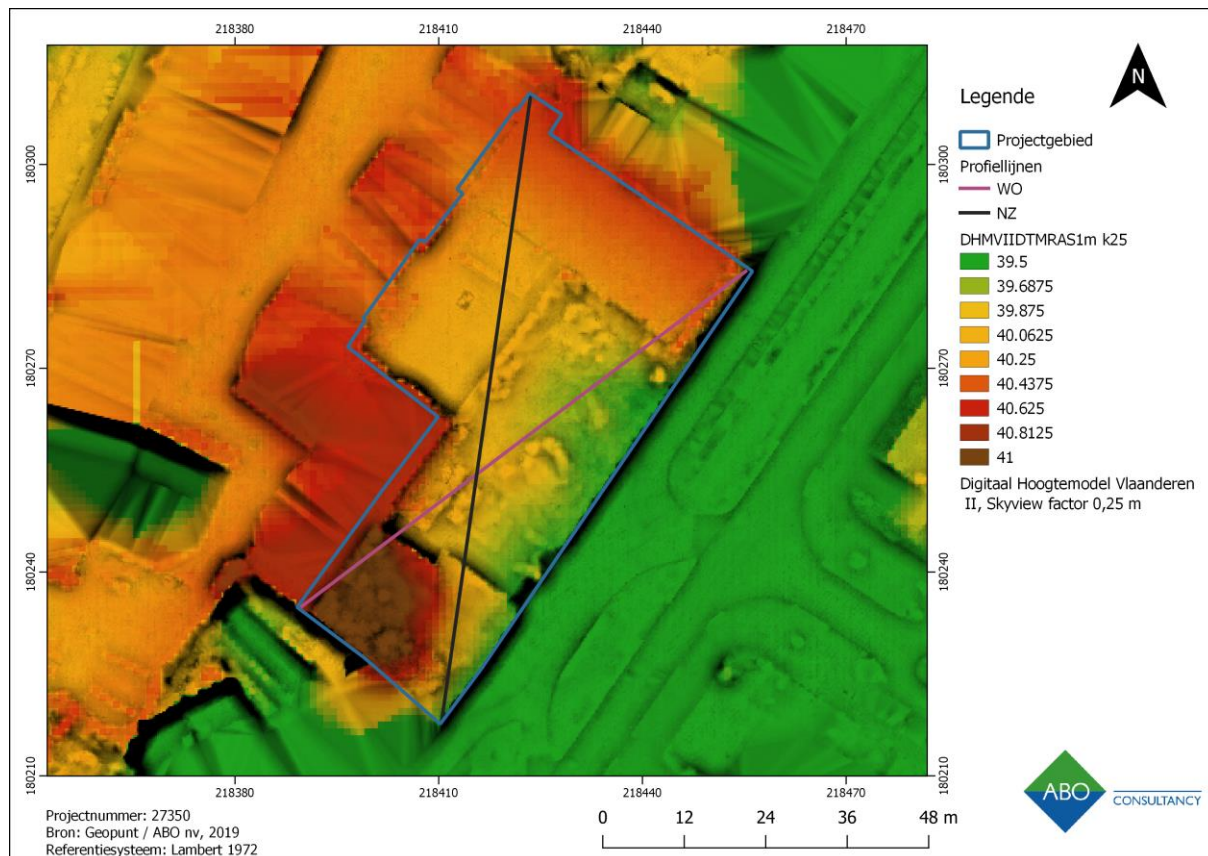
Figuur 7: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

Het Digitaal Hoogtemodel geeft weer dat het projectgebied op een lichtjes hoger gelegen gedeelte van de historische stadskern gelegen is (Figuur 8). Terwijl het noorden van Hasselt rond de 30m-TAW gesitueerd is door de aanwezigheid van de Demer, is de omgeving van het projectgebied gemiddeld 10m hoger gelegen (ca. 40m-TAW). Ten zuidwesten van het projectgebied kent het landschap een sterkere stijging tot ca. 65m-TAW. Op lokaal niveau kent het projectgebied een hoger gelegen gedeelten in de zuidwestelijke en noordelijke hoeken (tussen 40 en 41m-TAW). De rest van het terrein ligt op ongeveer 39,5-40m-TAW. Naar de straatzijde toe daalt het terrein integraal tot 38,5m-TAW en minder (de Guffenslaan ligt op gemiddeld 38m-TAW) (Figuur 9). Op de Skyview met resolutie van 0,25m op basis van het DHMVIIDTMRAS1m, kaart 25 is vooral het hoogteverschil tussen het toegangspad en de groene zone zichtbaar. In deze groene zones zelf is tevens de aanplanting zichtbaar.

Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel (DHM VII) (1m) met aanduiding van het projectgebied en de waterlopen. (Bron: Geopunt, 2019)

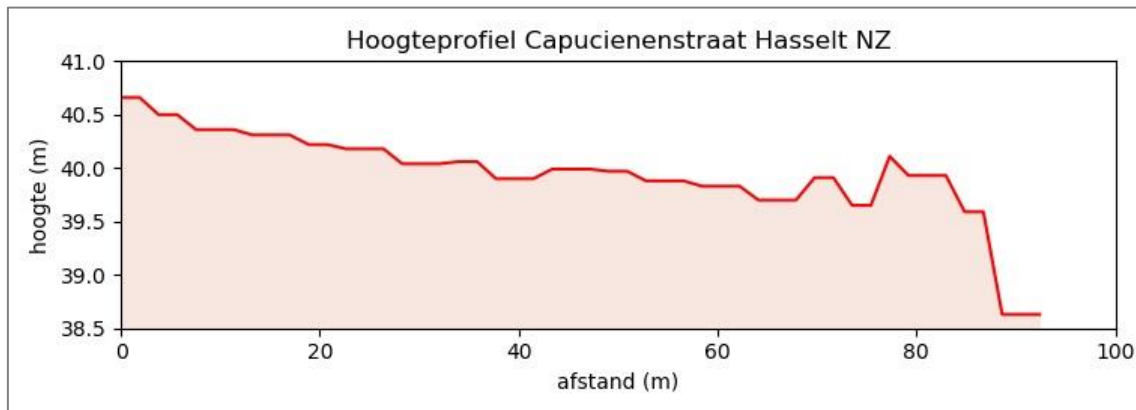

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel (DHM VII) (1m) en Skyview (0,25m) met aanduiding van het projectgebied in detail. (Bron: Geopunt, 2019)

Er werd tevens een hoogteprofiel van NZ en WO op het projectgebied genomen (Figuur 10 en Figuur 11).

Hoogteprofiel NZ

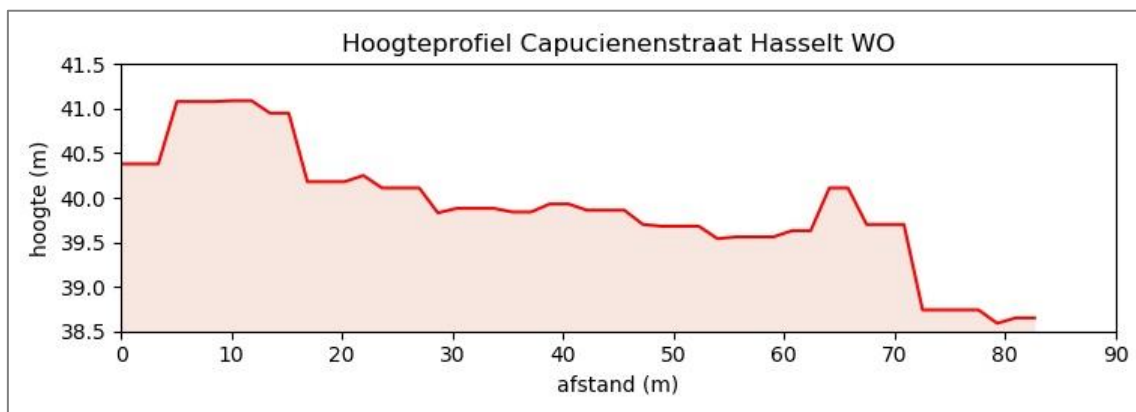
Het profiel kent aanvankelijk een geleidelijk dalend verloop tussen 40,8 en 39,8m-TAW (Figuur 10). Aan de zuidoostelijke perceelsgrens, bij de overgang naar de Guffenslaan, daalt het terrein spectaculair tot 38,6m-TAW.

Figuur 10: NZ hoogteprofiel van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Hoogteprofiel WO

Dit hoogteverloop kent een wisselend verloop tussen 40,4 en 39,8m-TAW, om hierna opnieuw dieper te dalen naar 38,5m-TAW (Figuur 11). Het terrein kent twee lokale stijgingen tot 41 en 40,5m-TAW ter hoogte van de groene zones.

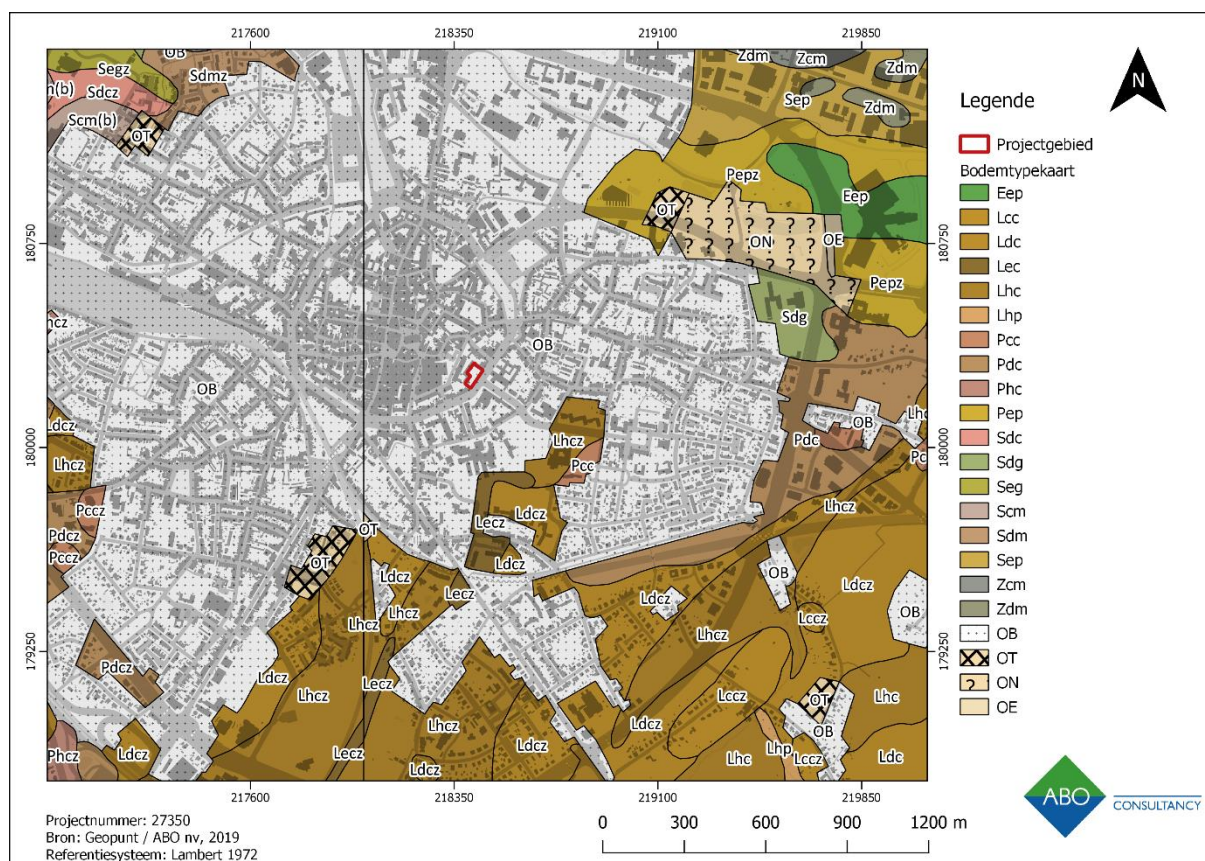
Figuur 11: WO hoogteprofiel van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMKAARTEN

Ter hoogte van het projectgebied komt de kartering **OB** voor (Figuur 12). **OB-bodems** zijn gronden waarvan het originele bodembestand niet gekend is of sterk beïnvloed is door bebouwing.

Door de stedelijke ontwikkelingen binnen en rond de Hasseltse stadskern sinds de oprichting, is het originele bodemtype te ingrijpend antropogeen verstoord om nog natuurlijke kenmerken te hebben.

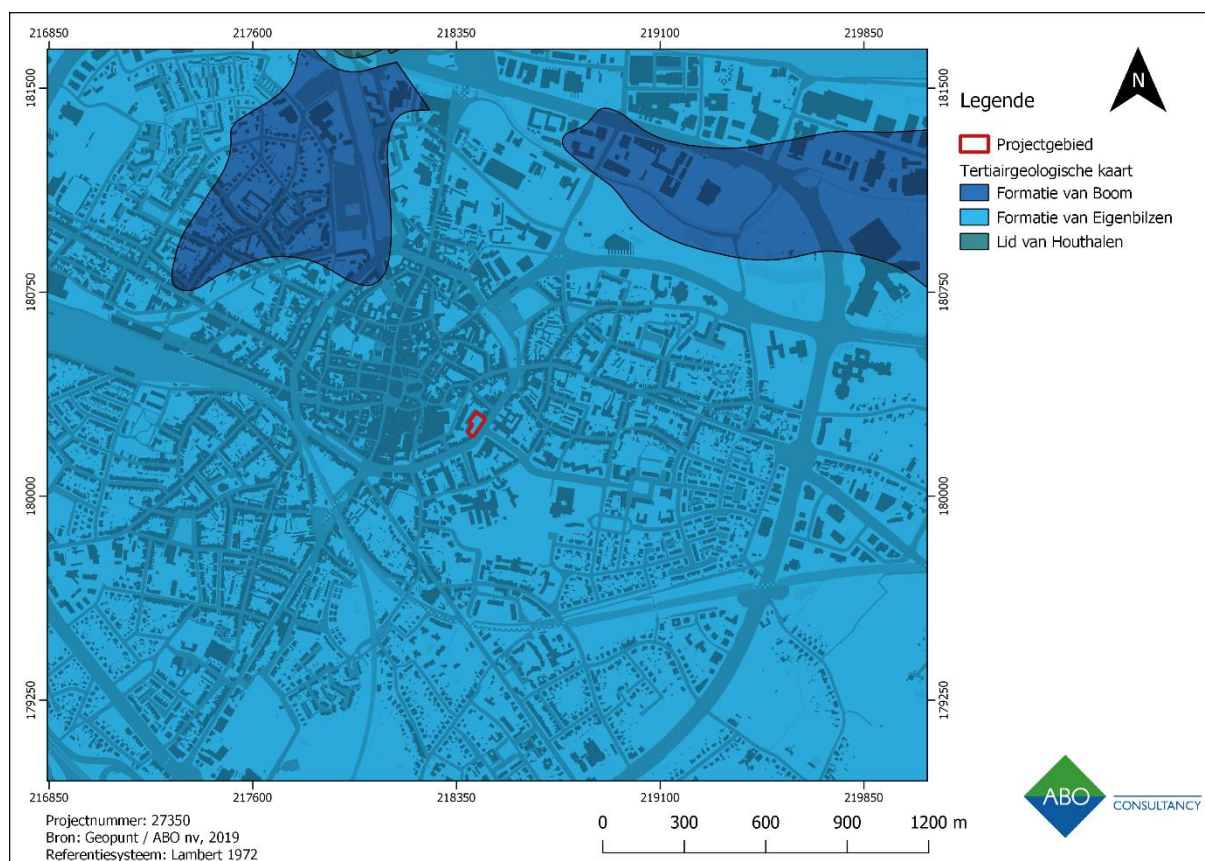
Figuur 12: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

3.2.2 TERTIAIR GEOLOGISCHE KAART

Het projectgebied ligt op de tertiaire afzettingen van de **Formatie van Eigenbilzen** (Figuur 13).

De *Formatie van Eigenbilzen* (*Eg*) bestaat uit een tot 25 meter dik pakket glauconiethoudend, kleig fijn zand, waarin fijne gelaagdheid en bioturbatie voorkomen. De afzettingen van Eigenbilzen worden gerekend tot de afzettingen van Rupel (in België de Rupel Groep, in Nederland de Formatie van Rupel) en liggen meestal met een erosievlak over de eveneens tot deze afzettingen behorende Boomse Klei. Boven op de afzetting van Eigenbilzen ligt ofwel het Zand van Voort (mariene zanden van Chattien ouderdom), ofwel jongere Miocene afzettingen.³

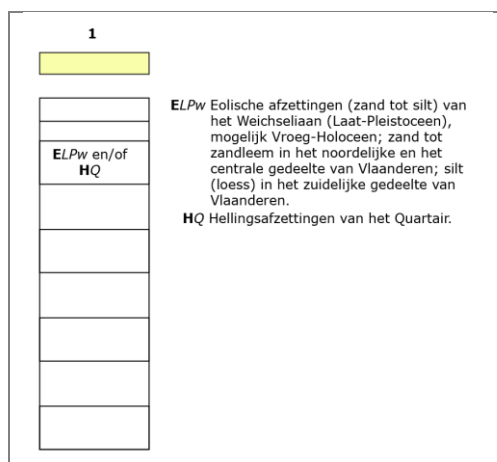
³ Matthijs, *Tertiairgeologische kaart van België. Kaartblad 25 Hasselt*, 37–38.

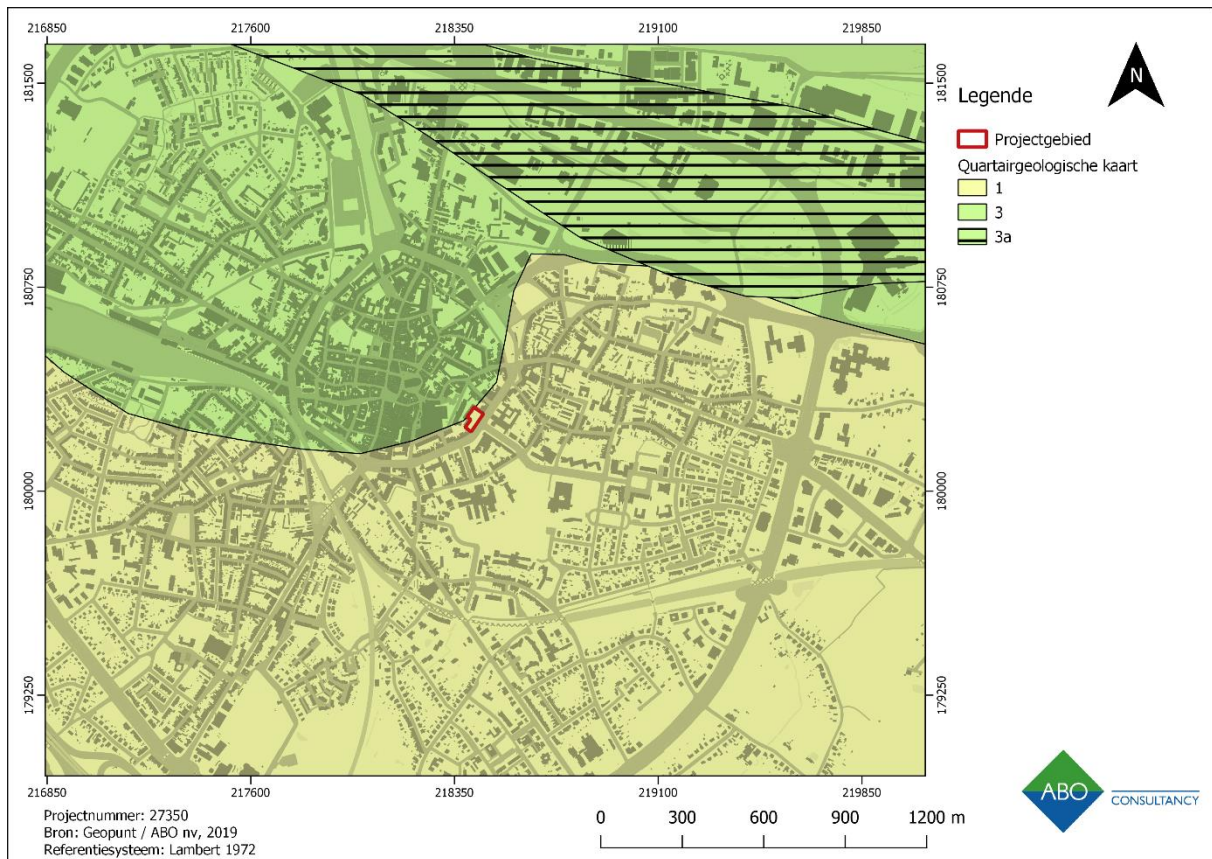
Figuur 13: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

3.2.3 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

De quartairgeologische sequentie ter hoogte van het onderzoeksgebied bestaat grotendeels uit eolisch zand (ELPw) en leem uit het Weichseliaan en/of hellingsafzettingen uit het Quartair (HQ) (**type 1**). Een dergelijke sequentie heeft een relatief klein archeologisch potentieel. De zandige opduikingen nabij waterlopen, gevormd door deze Elpw-afzettingen, waren vanaf de steentijd aantrekkingspolen voor bewoning. De sporen die deze jager-verzamelaars achterlieten bestaan voornamelijk bestaan uit verspreide vondsten op het toenmalig loopvlak. Als deze loopvlakken kort na gebruik niet worden afgedekt, zoals het geval met type 1, dan is de kans op bewaring van paleolithicum- en mesolithicumsites zeer klein (Figuur 15).

Figuur 14: Detail van de eenheid die de onderstaande Quartairgeologische kaart kenmerkt (Bron: DOV 2018).

Figuur 15: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart met het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

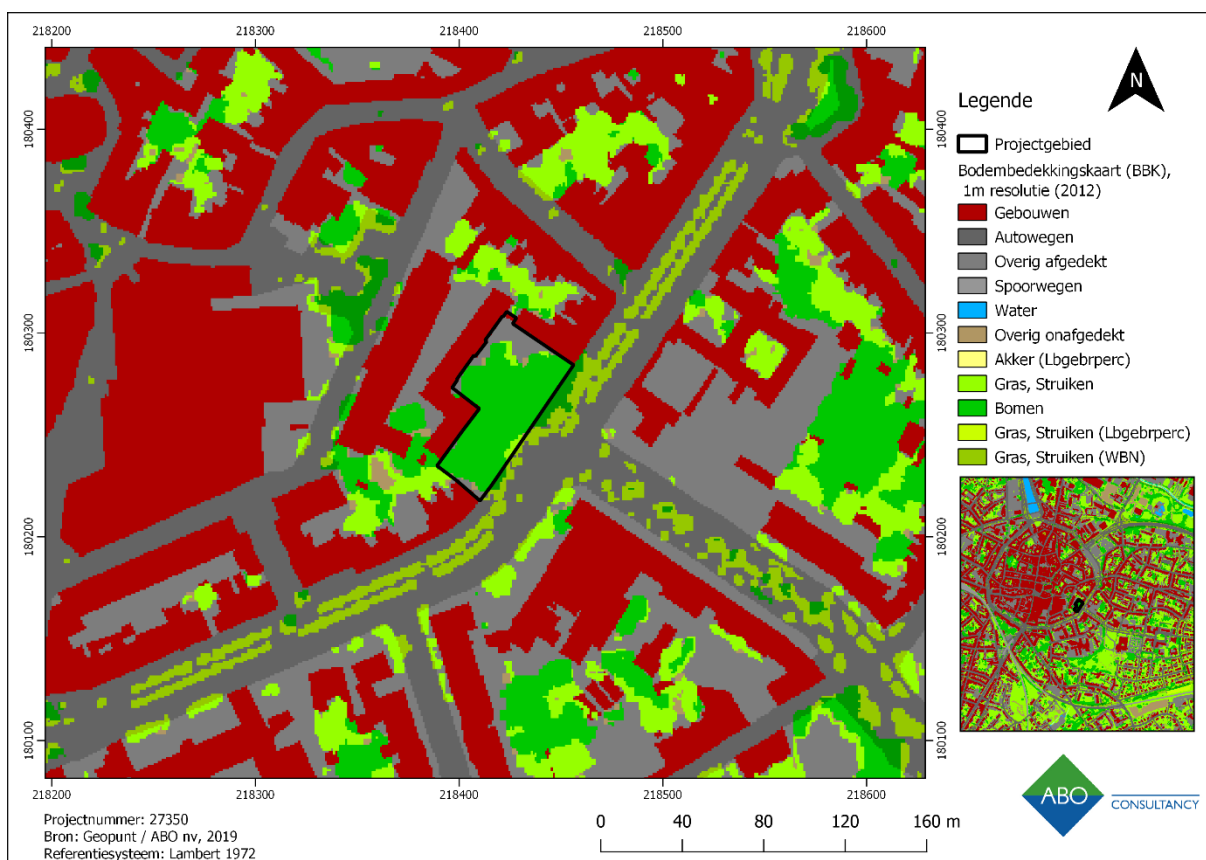
De potentiële bodemerosie in de directe omgeving niet gekarteerd. Pas op een degelijke afstand van het stadscentrum toont de kaart een zone met 'laag impact'. Een lage impact van erosie bevordert de bewaring van de bodemopbouw en bijgevolg ook van eventueel aanwezige archeologische resten (Figuur 16).

3.2.5 BODEMBEDEKKINGSKAART

Het projectgebied wordt volgens de Bodembedekkingskaart gekenmerkt door een combinatie van verharding en groene zone en bevestigt hierbij de GRB (Figuur 17).

Figuur 16: Bodemerosiekaart op perceelniveau met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Figuur 17: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Zone waar geen archeologie te verwachten valt	Relevant, cf. 4.2.2
Archeologische vooronderzoeken in de omgeving	Relevant, cf. 4.2.3
Inventaris Bouwkundig Erfgoed	Relevant, cf. 4.2.1
Centrale Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.2.2
Cartografische bronnen	
Fricxkaart (ca. 1712)	Onvoldoende gedetailleerd
Villaretkaart (ca. 1745)	Relevant, cf. 4.3.1
Ferrariskaart (1771-1778)	Relevant, cf. 4.3.1
Atlas der Buurtwegen (1841)	Relevant, cf. 4.3.2
Vandermaelen kaarten (1846-1854)	Relevant, cf. 4.3.2
Poppkaart (1842-1879)	Niet beschikbaar
Topografische kaart van België (1873)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1904)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1939)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1969)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1981)	Niet relevant
Topografische kaart van België (1989)	Niet relevant
Orthofotomozaïek	
Kleinschalig, zomeropnamen, panchromatisch, 1971	Relevant, cf. 4.3.3
Kleinschalig, zomeropnamen, kleur, 1979-1990	Relevant, cf. 4.3.3
Middenschallig, winteropnamen, kleur, 2000-2003	Relevant, cf. 4.3.3
Middenschallig, winteropnamen, kleur, 2005-2007	Relevant, cf. 4.3.3
Middenschallig, winteropnamen, kleur, 2008-2011	Niet relevant
Grootschalig, winteropnamen, kleur, 2013-2015	Niet relevant
Grootschalig, winteropnamen, kleur, meest recent	Relevant

Tabel 1: Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4.

4.1 HISTORISCHE SITUERING VAN DE STADSKERN HASSELT

De plaatsnaam *Hasselth* wordt voor het eerst vermeld in een bron uit 1171 waarvan enkel nog de 13de-eeuwse kopie bestaat. Het toponiem kan afgeleid worden van de Germaanse stam *haslopu* of *hasla* wat 'hazelaar' betekent.⁴

De nederzetting zou ontstaan zijn op de westelijke oever van de Helbeek, een zijarm van de Demer. De rivier vormde zo'n 12 000 jaar geleden een vochtige vallei tussen Sint-Lambrechts-Herk en het huidige Hasselt.⁵ Neolithische en Merovingische vondsten getuigen van vroege bewoning. Alle wegen van de stad leidden uiteindelijk naar het Sint-Quirinusheilgdom (7de- 8ste eeuw). De kern bestond uit een heiligdom op de huidige locatie, proviandmarkten en residenties. De huidige 'Twee Toren' wijk is gelokaliseerd op de 'Op de Beek', de oudste nederzettingkern van de stad. Onderzoek toont aan dat deze kern sinds de 8ste of 9de eeuw reeds een kerk had in houtstructuur. De stenen constructie kwam er gedurende de 9de en 11de eeuw. Gedurende de eerste decennia van de 13de eeuw kreeg het dorp stadsrechten. Rond 1296 wordt Hasselt voor een eerste maal vernoemd als oppidum. De stad werd vanaf diezelfde eeuw omringd door een stadsmuur met wallen voorzien van torens en vier poorten waaronder de Maastrichterpoort, Sint-Truiderpoort, Kuringerpoort en Kempische poort. Later vervoegden Scheerders- en Lakenmakerstorens ontbreken echter.⁶

Rond 1400 werd een Vleeshuis, later Lakenhal en raadhuis opgetrokken op een nieuw stadsdeel. In de omgeving van de huidige Aldestraat ontstonden meerdere straat- en pleinmarkten, waaronder de *Alde Halle*.⁷ Gedurende de 15de eeuw werd de stad betrokken bij de Luikse burgeroorlogen. Dit leidde tot een inname van de stad in 1468 door troepen van Karel de Stoute en opnieuw in 1482 onder leiding van Willem van der Marck. De stad zal nogmaals veroverd worden in 1485. De stadswallen werden bij elke inname gedeeltelijk vernietigd maar ook opnieuw opgebouwd. Stadsrekeningen tonen een staking in de bouwcampagnes aan de stadsmuren in de periode 1490-1493. Van 1493 is er opnieuw een sterke bouwactiviteit te zien in diezelfde rekeningen, te wijten aan het neutraliteitspact van 1492.⁸ De economische groei en bloei van 14de eeuw stopte definitief aan het einde van de 15de eeuw. De stad stond er financieel slecht voor door een halve eeuw van oorlog voeren en heropbouwcampagnes. Leningen voor de heropbouw van de stad werden aangegaan bij particulieren en instellingen in andere steden zoals Aken, Diest en Maastricht. De opkomende lakenhandel zakte door de troebelingen en de Engelse concurrentie volledig ineen.⁹

Bij de heropbouw van onder andere de Lakenhallen werd beroep gedaan op Luikenaars maar volgens Jan Idelet verliep dat niet volgens plan: *'Sy hebben hier soe veel verstandt van bouwen als myn gat.'*¹⁰ Binnen de stadsmuren was het een veilig onderkomen voor diverse kloosterorden: augustijnen (vanaf begin 13de eeuw), franciscanessen of 'Witte Nonnen' (1426), celebroeders of 'alexianen' (1439), alexianinnen of 'grauwzusters' (1626), kapucijnen (1616), minderbroeders 'franciscanen' (1338), en de Orde van het Heilig Graf of 'bonnefantien' (1638). Alleen het klooster van de minderbroeders leeft nu nog verder. Binnen de stadsmuren bouwde de cisterziënzerabdij van Herkenrode een imposant

⁴ Gysseling, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland vóór 1226*, 454.

⁵ hasel, "Helbeek - Hellebeek".

⁶ Venner, *Beeldenstorm in Hasselt 1567. Achtergronden en analyses van een rebellie tegen de prins-bisschop van Luik*, 25.

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Historische stadskern van Hasselt".

⁸ Kookken, "Hasselt in de middeleeuwen", 10–11.

⁹ Kookken, 9.

¹⁰ Bussels, "Overzicht van de geschiedenis der stad Hasselt voor de Franse Revolutie".

refugiehuis (1542/44). Na de vernieling in 1245 van het buiten de muren gelegen eerste begijnhof werd vanaf 1571 een tweede en derde begijnhof (1707) op beide oevers van de Nieuwe Demer gebouwd.¹¹

Al in het midden van de 15de eeuw werden delen van de muren onder dwang gesloopt en grachten gedempt.¹² De stad werd een laatste maal ingenomen door de bezetting van Hollandse troepen in de periode 1675-1681. In 1705 werd de omwalling volledig gesloopt, op de poorten na, en vervangen door een aarden wal beplant met een dubbele bommenrij.¹³

4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

4.2.1 INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

De Inventaris Onroerend Erfgoed toont aan dat het projectgebied een drietal beschermingen geniet met name als beschermd stadszicht ‘Koninklijk Atheneum: omgeving’ (ID 3182)¹⁴, als onderdeel van de vastgestelde archeologische zone ‘Historische stadskern Hasselt’ (ID 11895)¹⁵ en als onderdeel van het landschappelijk erfgoedobject ‘Tuin van het Koninklijk Atheneum’ (ID 134578)¹⁶. De tuinsite is als volgt beschreven op de Inventaris Onroerend Erfgoed:

‘Beboomde voortuin bij het neoclassicistisch gebouw uit 1865 met afsluithek uit de late jaren 1930.

Het Atheneum, een neoclassicistisch gebouw van architect J. Gérard uit 1865, bezat een voortuin die ontworpen werd door Jan Creten (Hasselt 1830-1910), een tuinarchitect die ook werkzaam was voor de kasteelheren van Bokrijk en van Kiewit. Ook zijn plannen voor het stadspark in Sint-Truiden (1876) en voor de aanleg van het Leopoldplein (1852-1856) in Hasselt werden uitgevoerd. De iconografie van 1935 toont geen hek als afsluiting. Het huidige hek moet van iets later zijn want het bezit de geest van het interbellum. De beboomde voortuin bij de schoolgebouwen is hoger gelegen en is nu aan de straatkant afgezet door een lage keermuur van breuksteen, onderbroken door een brede trappartij en gedubbeld met een laag hek er achter. Het zwart geschilderd smeedijzeren hek van zes plus zestien traveeën met een dubbel poorthek, en twee maal drie haakse traveeën aan de toegang, verkrijgt zijn ritme dankzij de accoladeboogvorm van de bovenregel en de uitwerking van de stijlen. Die bestaan uit vier in een vierkant geplaatste platte stangen, met ringen onderling verbonden en bovenaan halfrond samenlopend in het met een bol bekroond centraal punt. De gepunte platte spijlen volgen het accoladebeloop. In de tuin werden stenen, afkomstig van het Alvergoed in Diepenbeek (zie aldaar) opgesteld.’¹⁷

Het neoclassicistische hoofdgebouw van het Koninklijk Atheneum, tevens beschermd als monument (ID 3178), dateert van 1865.¹⁸ De schoolsite is opgericht op de 17de-eeuwse kloostersite van het Capucijnenklooster (zie intra).

¹¹ Gerits en Donkers, *Historische steden in Limburg*; Reyns en Bruggeman, “Archeologisch vooronderzoek Hasselt - Raamstraat 13”.

¹² Gerits en Donkers, *Historische steden in Limburg*.

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed, “Historische stadskern van Hasselt”.

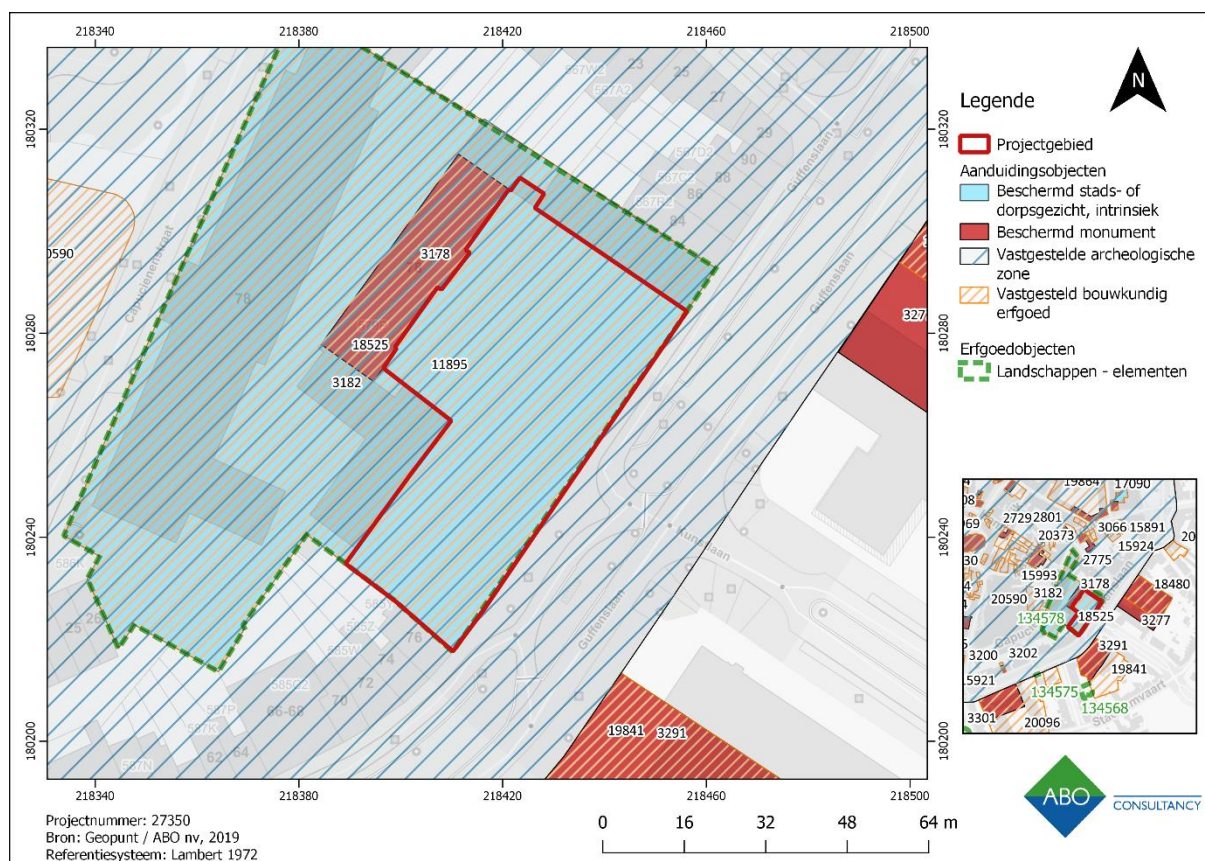
¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed, “Koninklijk Atheneum: omgeving”.

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed, “Historische stadskern van Hasselt”.

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed, “Tuin van het Koninklijk Atheneum”.

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed.

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed, “Koninklijk Atheneum van 1865”.

Figuur 18: Alle erfgoedobjecten met betrekking tot het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019).

4.2.2 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS

Op het projectgebied zelf bevindt zich één vermelding uit de Centrale Archeologische Inventaris met name de 'Middelleeuwse stadsomwalling' (ID 207116) van Hasselt (Figuur 19). De stad werd vanaf de 13de eeuw omringd door een stadsmuur met wallen voorzien van torens en vier poorten waaronder de Maastrichterpoort, Sint-Truiderpoort, Kuringerpoort en Kempische poort. Aan het einde van de Capucijnenstraat stond een kleinere stadstoren. Al in het midden van de 15de eeuw werden delen van de muren onder dwang gesloopt en grachten gedempt.¹⁹ De stad werd een laatste maal ingenomen door de bezetting van Hollandse troepen in de periode 1675-1681. In 1705 werd de omwalling volledig gesloopt, op de poorten na, en vervangen door een aarden wal beplant met een dubbele bomenrij.²⁰ Deze wallen werden vervangen door de huidige kleine ring in 1846.²¹

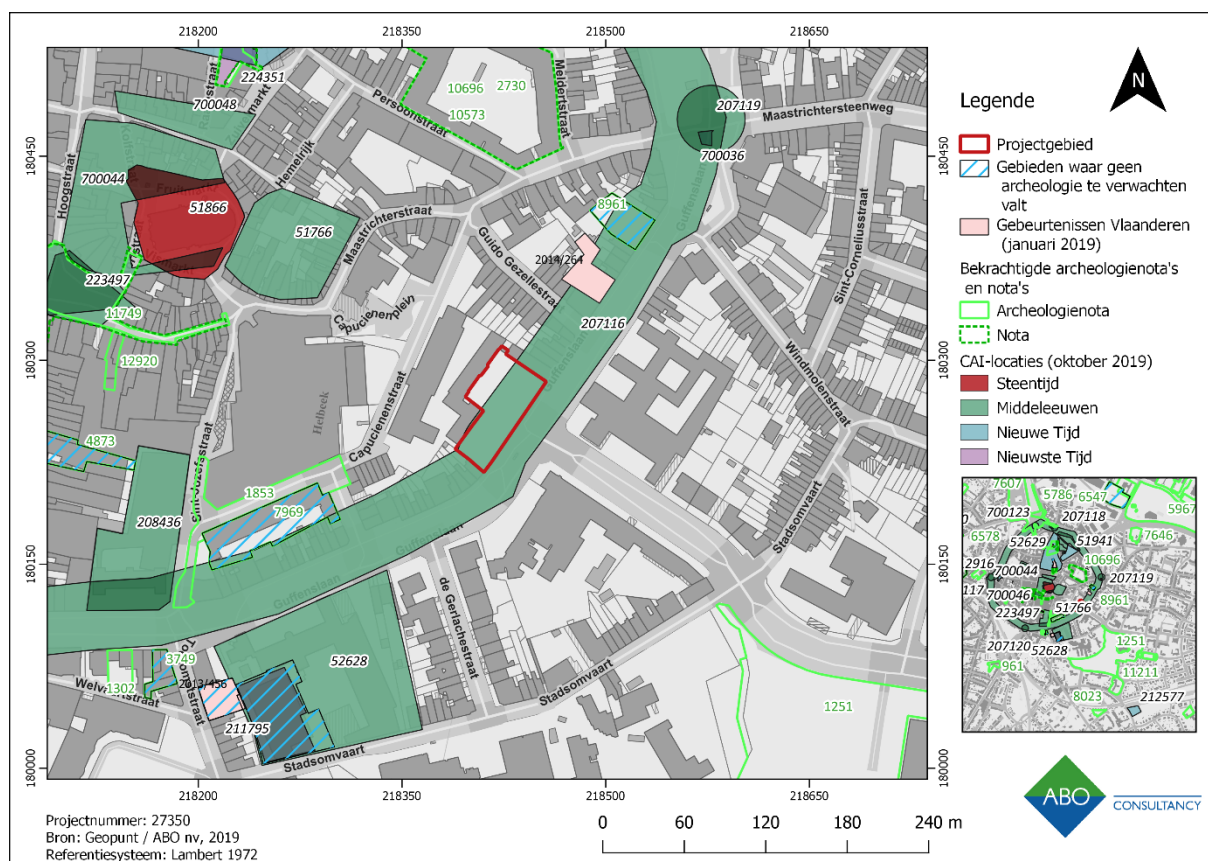
In de directe omgeving zijn bijkomend verschillende meldingen uit de inventaris die relevant zijn voor het projectgebied, zie Tabel 2. Aan de Guffenslaan 94 werd in 2014 een proefputtenonderzoek uitgevoerd naar aanleiding van een nieuwbouwproject (vergunning 2014/264). De resultaten tonen echter een reeds zwaar verstoorde bodem aan door de huidige en voorgaande bebouwing. In profiel 2.1 werd de C-horizont waargenomen vanaf 1 m beneden vloerniveau, ongeveer 38,14m-TAW (werkput 2). In de andere profielen van werkput 2 en in werkput 1 wordt de C-horizont pas waargenomen vanaf 1,50 m beneden vloerniveau (circa 37,65m-TAW).²²

¹⁹ Gerits en Donkers, *Historische steden in Limburg*.

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Historische stadskern van Hasselt".

²¹ Caluwaerts e.a., *150 jaar stijl*, 104.

²² Kerkhoven en Deville, "Guffenslaan te Hasselt (gem. Hasselt) Archeologisch vooronderzoek door middel van proefspuiten", 49.

Figuur 19: Alle CAI-meldingen in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019).

In de directe omgeving van het projectgebied zijn er 13 meldingen uit de Centrale Archeologische Inventaris. Het betreft om meldingen uit hoofdzakelijk de middeleeuwen, met een enkele melding uit de steentijd en recentere tijden. Het gaat onder andere om:

ID	Naam	Omschrijving	Datering
52628	Eerste Begijnhof	Locatie van het eerste laatmiddeleeuwse begijnhof van Hasselt, buiten de stadsmuren. Het eerste begijnhof, reeds vermeld in 1245, en buiten de stadsmuren gelegen in de nabijheid van de zogenaamde Begijnenpoel en de Planckenweide, werd in 1567 verwoest. ²³	Middeleeuwen
700036	Maastrichterpoort 1	Onderdeel van de stadswal, uit baksteen, aangetroffen in 1997 bij controle van werken.	Nieuwe Tijd
51766	Motheuvel	Laatmiddeleeuwse mottesite die niet meer zichtbaar is en moeilijk te lokaliseren is.	Middeleeuwen
700044	Neerhof	Neerhof van een vroegmiddeleeuwse mottesite, tegenover de vroegere vismarkt.	Middeleeuwen
700046	Grote Markt	Onderzoek naar de marktplaats en laatmiddeleeuwse burcht.	Middeleeuwen
700048	De Oude Vismarkt	Locatie van de vismarkt gedurende de volle middeleeuwen.	Middeleeuwen
51866	Sint-Quintinskathedraal	Archeologisch onderzoek naar de Romaanse fundamenteën in 1997. De Romaanse kerk was voltooid in de 12de eeuw. In 1406 bouwde men een nieuw koor	Steentijd Romeinse tijd

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Begijnhof Hasselt".

		en transformeerde de kerk doorheen de eeuw tot een gotische kerk. Ook lithisch materiaal gevonden naar de fundamente van het koor en enkele fragmenten van Romeins ogende dakpannen en een hypocaustumtegel gevonden in de koormuur van de Romaanse kerk. Naast de stenen fundaties werden eveneens paalsporen van zware houten staanders: 6 tot 7 m brede en minstens 9 m lange houtconstructie met smallere oostzijde, gelegen parallel binnen de grondvesten van de romaanse kerk. Doet een houten kapel vermoeden. Tevens werden vlakgraven uit de Karolingische periode aangetroffen.	Middeleeuwen
207116	Middeleeuwse stadsomwalling	Locatie van de middeleeuwse stadsomwalling.	Middeleeuwen
207119	Maastrichterpoort	Locatie van een van de eerste stadspoorten van Hasselt. Ontmanteld in de 18de eeuw.	Middeleeuwen
208436	Guffenslaan	Resultaten van een archeologisch onderzoek door Studiebureau Archeologie in 2015. Op de site werden grondsporen met stedelijke context uit de late middeleeuwen aangetroffen. Echter de typologie of aard van het gebouw was niet af te leiden. Tevens werden er muurrestanten van een mogelijke paardenstal uit de 19de eeuw aangetroffen. ²⁴	Middeleeuwen Nieuwste tijd
211795	Stadsomvaart - Guffenslaan	Resultaten van een archeologisch onderzoek door BAAC Vlaanderen in 2013. Restanten van muren die vermoedelijk met het Sint-Jozefscollege te maken gehad hebben en een beek een paalconstructie die deel uitmaakten van de oeverversteving van de beek. ²⁵	Nieuwste Tijd
224351	Hasselt Zuivelmarkt	Resultaten van een archeologisch proefputtenonderzoek door Studiebureau Archeologie in 2018. Er werden ophogingslagen, bakstenen funderingsmuren en keldermuren uit de 19de eeuw, recente betonnen kelders en bewoningssporen in de historische stadskern van Hasselt aangetroffen. Een 14-tal mobiele vondsten dateert globaal uit de periode 13de/14de eeuw - 18de/20ste eeuw. ²⁶	Nieuwste Tijd
223497	Havermarkt / Grote Markt	Recent archeologisch proefputtenonderzoek door ARON bij de herinrichting van het stadscentrum leverde archeologisch materiaal op dat duidt op een datering vanaf de 14de eeuw. ²⁷	Middeleeuwen

Tabel 2: Overzichtstabel CAI-locaties rondom het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019)

²⁴ Smeets, "Het archeologisch vooronderzoek aan de Guffenslaan te Hasselt".

²⁵ Janssens, "Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Hasselt, Stadsomvaart-Guffenslaan (Scholen van Morgen)".

²⁶ Cousin, "Vooronderzoek Hasselt Zuivelmarkt Hasselt".

²⁷ Wesemael, Van de Staey, en Vanaenrode, "Vooronderzoek Hasselt Havermarkt te Hasselt".

4.2.3 ARCHEOLOGISCHE VOORONDERZOEKEN IN DE DIRECTE OMGEVING

In de directe omgeving van het projectgebied werden sinds 2016 13 archeologienota's en 3 nota's uitgevoerd (Figuur 19, Tabel 3).

De meest relevante dossiers werden reeds in Tabel 2 uitgebreider besproken.

ID	Naam	Type	Datum
7969	Vooronderzoek_Hasselt_Capucienenstraat	archeologienota	2018-07-04
1302	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt Guffenslaan	archeologienota	2016-12-07
10573	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt maastrichterstraat 100	archeologienota	2019-03-18
1251	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt, Park Cultuurcentrum	archeologienota	2016-12-02
4873	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt_KoningAlbertstraat	archeologienota	2017-09-25
2730	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt_Maastrichterstraat	archeologienota	2017-03-30
10696	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt_Maastrichterstraat	nota	2019-03-28
8961	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt-Guffenslaan	archeologienota	2018-10-16
1853	Vooronderzoek_Hasselt_Hasselt-sint-Jozefstraat	archeologienota	2017-01-24
2208	Vooronderzoek_Hasselt_Havermarkt te Hasselt	archeologienota	2017-02-20
11749	Vooronderzoek_Hasselt_Havermarkt te Hasselt	nota	2019-07-09
12920	Vooronderzoek_Hasselt_Maastrichterstraat	archeologienota	2019-11-04
3749	Vooronderzoek_Hasselt_Toekomststraat, Hasselt	archeologienota	2017-06-14
1631	Vooronderzoek_Hasselt_Zuivelmarkt Hasselt	archeologienota	2017-01-05
494	Vooronderzoek_Hasselt_Zuivelmarkt Hasselt	archeologienota	2016-09-09
8358	Vooronderzoek_Hasselt_Zuivelmarkt Hasselt	nota	2018-08-14

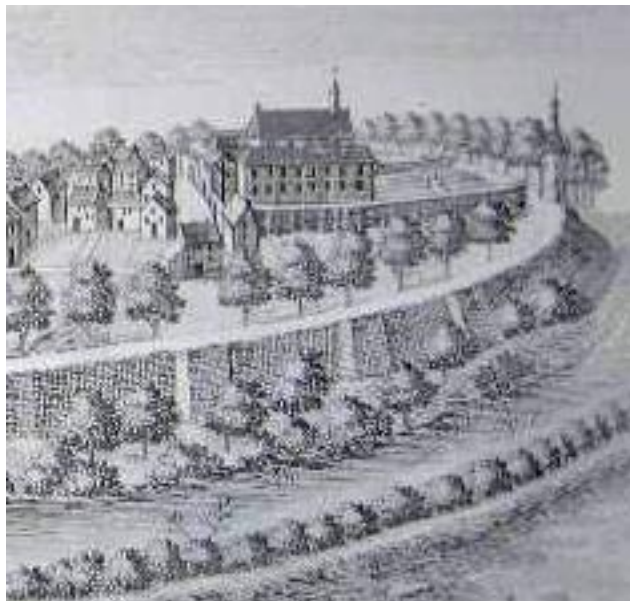
Tabel 3: Overzichtstabel archeologische rapporten in de directe omgeving van het projectgebied. (Bron: Centrale Archeologische Inventaris, 2019)

4.3 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.3.1 IN INGELANDT STICHTTEN DE KAPUCIJNEN EEN KLOOSTER (LATE MIDDELEEUEWEN-18DE EEUW)

De *Ingellant* of *Wirmoes straet* wordt voor een eerste maal vermeld in het wijkregister van 'Ingelandt' in 1454. Het betreft een uitgestrekt gebied in het westelijke gedeelte van de stad in het noorden begrensd door de Maastrichterstraat en in het westen door de Hellebeek en de latere Capucienenstraat.²⁸ Deze naamsevolutie trad in voege ten vroegste vanaf 1616 wanneer prins-bisschop Ferdinand van Beieren een bevelschrift opstelde voor de vestiging van kapucijnenbroeders. In 1619 werd het kloostercomplex opgetrokken op zes percelen grond in *Inghelandt*, verkregen door een schenking. De oprichting van de kloosterkerk werd vervolgens aangevat in 1623.²⁹

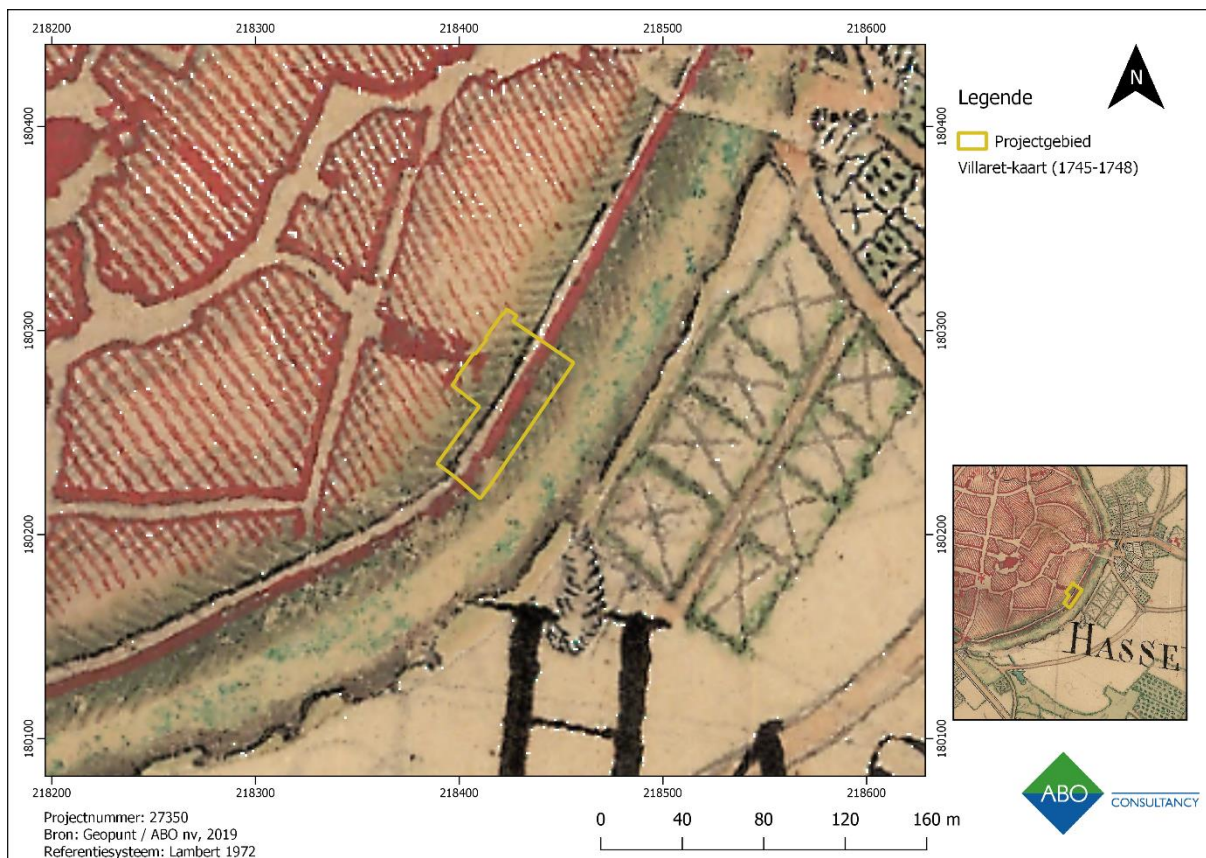
De oudst aangetroffen iconografische bron van het kapucijnenklooster is een pentekening van Remacle Leloup als gedeelte van het panoramisch zicht op Hasselt (1740). Volgens de tekening bestond het kloostercomplex uit een symmetrisch uitgewerkt klooster uit een achttal traveeën en twee bouwlagen, in het noorden een aanpalende kloosterkerk en omgeven door een kloostermuur en tuinen tussen het complex en de stadsmuren (Figuur 20). Deze beschrijving wordt gestaafd door de Villaretkaart (ca. 1745), het stadsplan van Hasselt van 1759 en de Ferrariskaart (ca. 1777) (Figuur 23). De Ferrariskaart kent echter een fout in de georeferentie. Het projectgebied ligt zoals de Villaretkaart en stadsplan aangeeft, op de voormalige locatie van de kloostertuin en de stadswallen (Figuur 21 - Figuur 22).

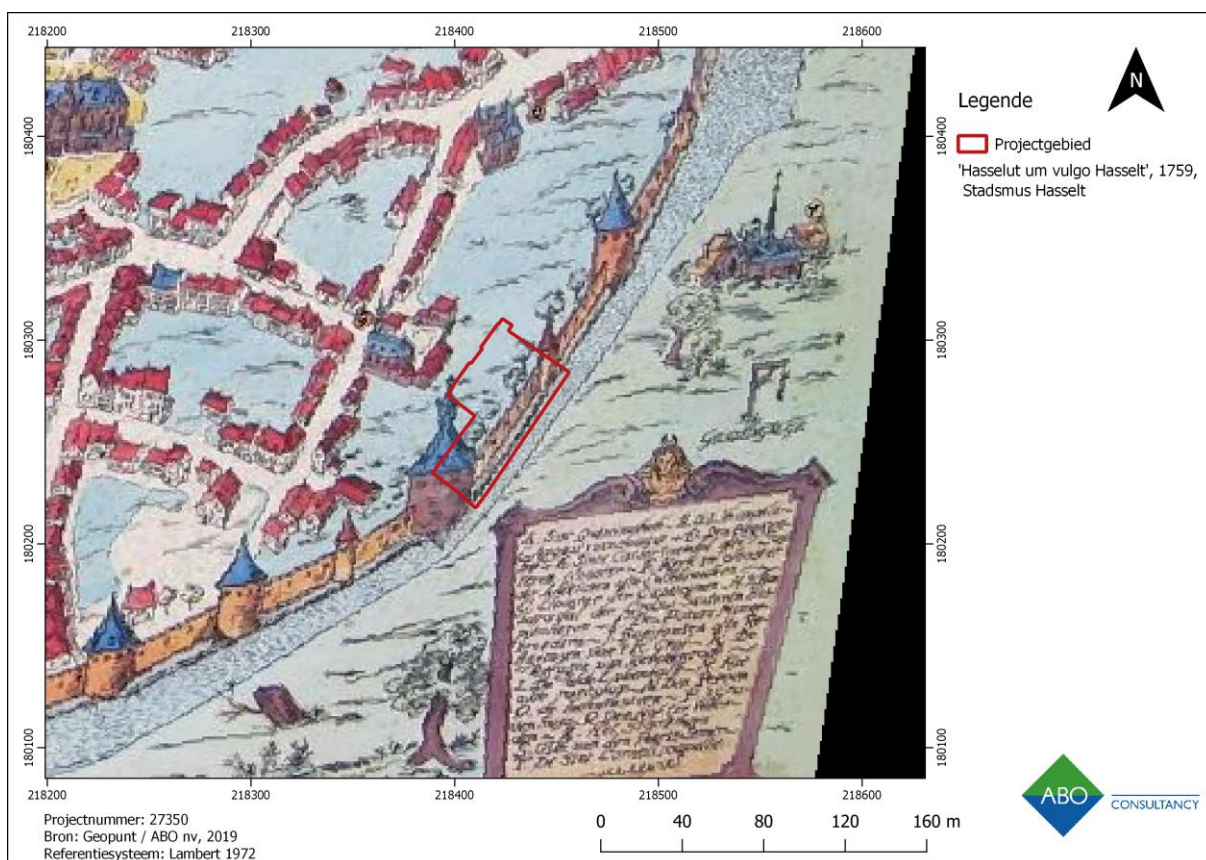
Figuur 20: Detail uit 'Vue de Hasselt' van Remacle Leloup (ca. 1740) (Bron: Europeana, 2019).

²⁸ Caluwaerts en Melchior, *Hasselt intra muros : historiek van straten, pleinen, gebouwen en huizen zoals opgetekend door Jan Juliaan Melchior (1848-1920).*, 120.

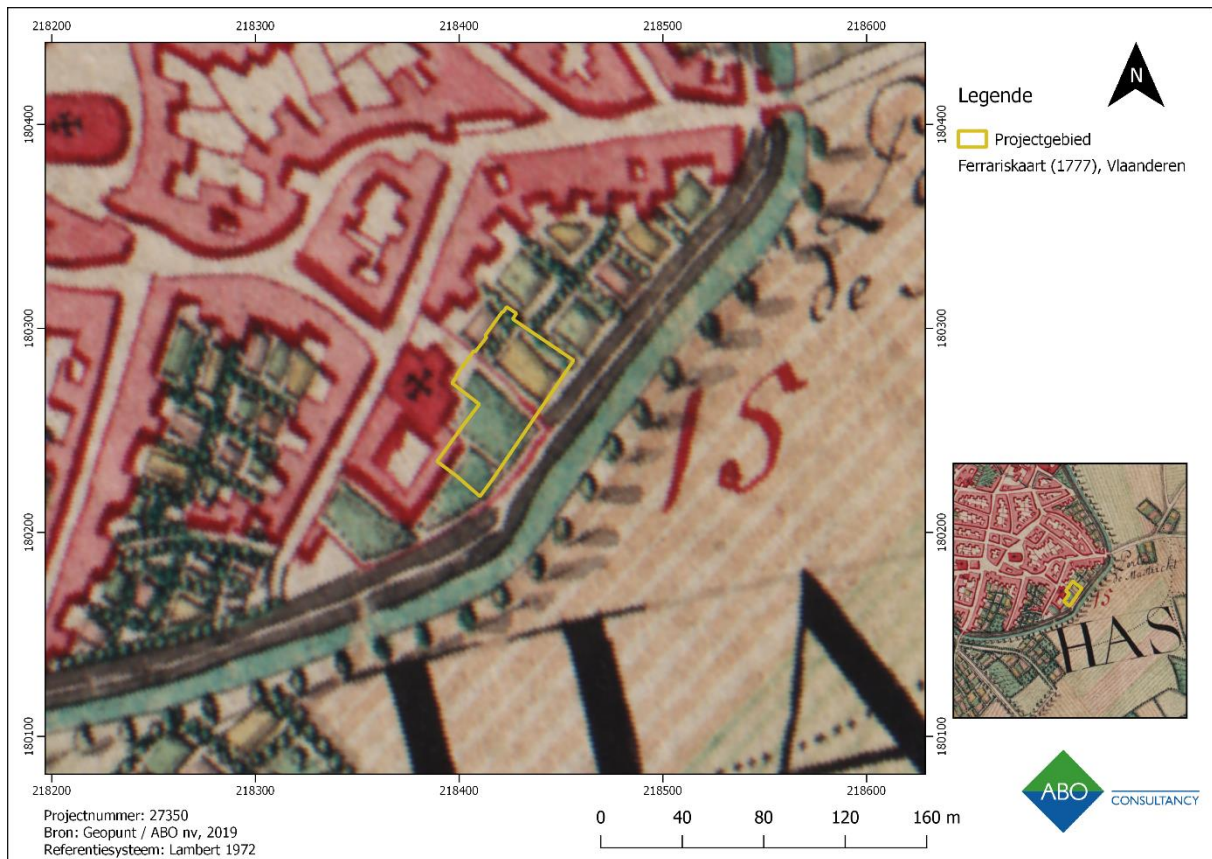
²⁹ Caluwaerts en Melchior, 272–73.

Figuur 21: Villaretkaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt, 2019).

Figuur 22: 'Hasselut um vulgo Hasselt' met aanduiding van het projectgebied (Bron: Stadsmus, 2019).

Figuur 23: Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt, 2019).

4.3.2 VAN KLOOSTER- NAAR SCHOOLSITE (LATE 18DE EEUW EN 19DE EEUW)

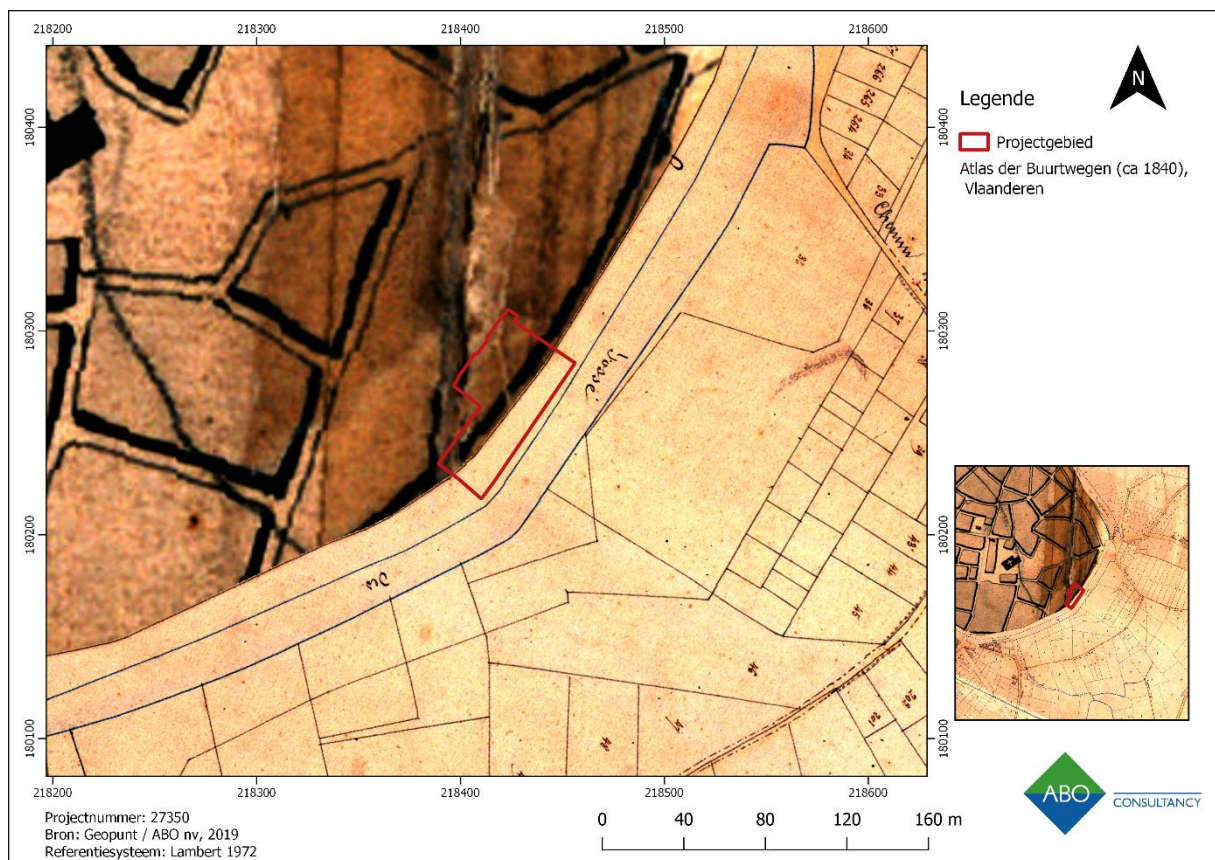
Het bloeiende kloosterleven van de kapucijnen kwam op 25 februari 1797 tot een einde. De kloosterlingen werden in navolging van de Franse Revolutie uit het klooster verjaagd. Op 8 mei volgde een openbare verkoop van de kerkmeubelen, altaren een preekstoel en enkele biervaten. De kapucijnen hadden vrijgave van de bieraccijnzen, de grootste bron van inkomsten. De gebouwen werden op 13 januari 1798 als nationaal goed voor 95 000 gulden verkocht aan brander Gerard Thoelen en aan Karel Payan. Thoelen richtte zijn gebouw en het deel dat hij huurde van Payan in tot branderij en ossenstallen. Op 28 oktober 1802 stemde de gemeenteraad in met het voorstel, de nog beschikbare gebouwen van het klooster aan te kopen. Op 1 oktober 1802 opende het stadscollege.³⁰

Het primitief kadasterplan van 1830-1834 toont inderdaad reeds de invulling van de kloosterkerk en één vleugel van het voormalige klooster als 'College', niet-belastbare eigendommen (Figuur 24). De noordelijke en westelijke kloostervleugels waren reeds uitgebreid met nieuwe bebouwing en ingevuld als private woningen. De Atlas der Buurtwegen toont het projectgebied bebouwd maar zonder details te tonen (Figuur 25). De Vandermaelenkaart toont grotendeels dezelfde stedenbouwkundige situatie als de Atlas der Buurtwegen, maar met de nog aanwezige authentieke kloosterstructuur (Figuur 26). Deze bron moet dan ook geanalyseerd worden met enige foutmarge.

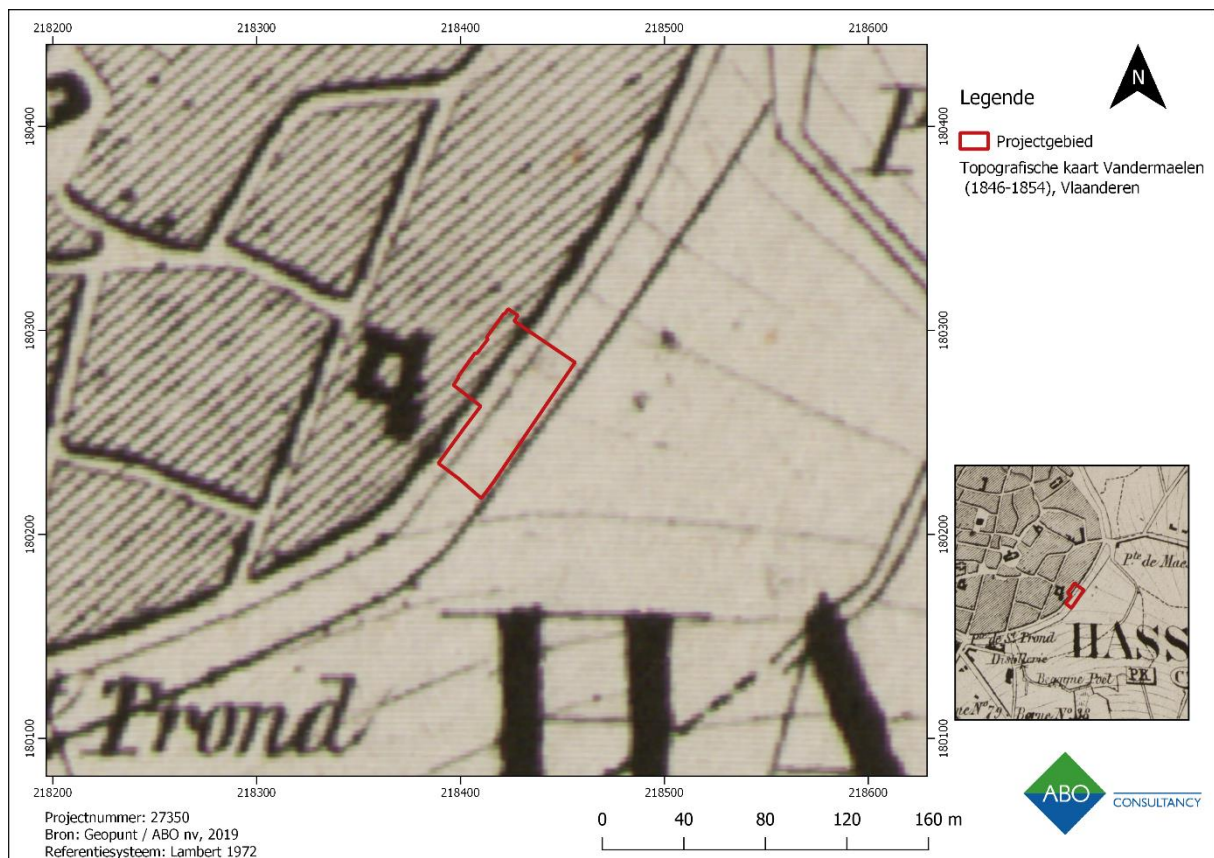
³⁰ Caluwaerts en Melchior, 172–73.

Figuur 24: Primitief kadasterplan met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Figuur 25: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Figuur 26: Vandermaelenkaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Een meer gedetailleerde inkijk in de eerste schoolsite wordt getoond op de kaart van ca. 1850 (Figuur 27). De kloosterkerk en sacristie zijn nog aanwezig en in gebruik als zijnde. Waar de zuidelijke kloostervleugel stond, is een nieuwbouw in gebruik als refter. Echter, het zuidelijke gedeelte van de site, het projectgebied, in gebruik als 'hof'. De Guffenslaan is reeds aangelegd, aangezien de aarden wallen waar voorheen de stadswallen lagen, geruimd zijn voor de voorloper van de Guffenslaan in 1846.³¹ Deze 'hof' was een aangelegde Engelse tuin, naar een ontwerp van Creten in 1853, inclusief megalietstenen afkomstig van het Kapelveld te Diepenbeek.³² Rond 1850-1855 valt het projectgebied gedeeltelijk binnen de contouren van de aangelegde tuin.

In 1863 werd er gestart met een nieuwbouw om de braakliggende terreinen tussen de kloosterkerk en de voormalige aarden wallen. Een nieuw imposant neoclassicistisch gebouw werd centraal op de schoolsite gebouwd en opgeleverd in 1865. Een jaar later werden de lokalen in gebruik genomen. In 1873 werd het hoofdgebouw uitgebreid met een noordoostelijke vleugel, richting de Capucijnenstraat, voor een pensionaat (Figuur 28). Simultaan met de bouw van het hoofdgebouw werd in 1865 een prefectswoning in het 'hof' gedeelte opgetrokken.³³ Vanaf nu kent het projectgebied opnieuw een deels bebouwde toestand sinds de afbraak van de stadswallen.

³¹ Caluwaerts e.a., *150 jaar stijl*, 104.

³² Agentschap Onroerend Erfgoed, "Koninklijk Atheneum van 1865".

³³ Caluwaerts e.a., *150 jaar stijl*, 108–12.

Figuur 27: Schoolsite in 1850 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)

Figuur 28: Schoolsite in 1865-1883 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)

4.3.3 MODERNITEIT OP DE SCHOOLSITE (20STE EN 21STE EEUW)

Na de ingrijpende bouwcampagne, stagneerde de bouwwoede op de site. Wel werd in 1884 de oude jeneverstokerij ten westen van de kloosterkerk opgekocht in ingericht als refter. Ook de kerk veranderde stilaan naar deze functie. Na de Tweede Wereldoorlog drong een uitbreiding van de beschikbare gebouwen zich op door de bevolkingsgroei. Ten zuiden van de refter werd een werkhuis toegevoegd rond 1947. Het conciërgebouw op het projectgebied bleef behouden. De hof werd in 1930 echter zo goed als gehalveerd door de inrichting van een tweede verharde speelplaats. Van de oorspronkelijke siertuin bleef evenzeer weinig over, aangezien er eveneens sprake is van invullingen als ‘tuin’ en ‘moestuin’ (Figuur 29).

Figuur 29: Schoolsite in 1883-1974 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)

In 1967 werd gestart met een nieuwbouwvleugel naar ontwerp van architect E. Castermans, ten behoeve van de lagere school. De vleugel ligt parallel aan het hoofdgebouw dat in de jaren 1950 een renovatiefase onderging en kreeg in 1978 een aanvulling met een bijkomende bouwlaag (Figuur 31). Ondanks de nieuwbouw op de pas geruimde middeleeuwse restanten van het klooster, rees in 1978 een gehele nieuw imposant schoolgebouw aan de Capucijnenstraat (Figuur 33). In 1970 kreeg de tuin haar huidige vorm en aanleg. Kort na de oprichting van de nieuwbouw werden de monolieten verhuisd en het terrein herschikt om meer speelruimte te creëren. Hierdoor werd de siertuin verkleind tot min of meer de huidige polygonale vorm. Het hekwerk uit de jaren 1930 verdween ten voordele van nieuw smeedwerk in combinatie met een lage tuinmuur in breuksteen die voor zowel een afsluiting van het terrein als een overbrugging van het bestaande niveauverschil verschaft.³⁴ De luchtfoto van 1986 toont bijkomende verharding in de vorm van een pad en toegangstrap zoals heden nog aanwezig is op de site (Figuur 33).

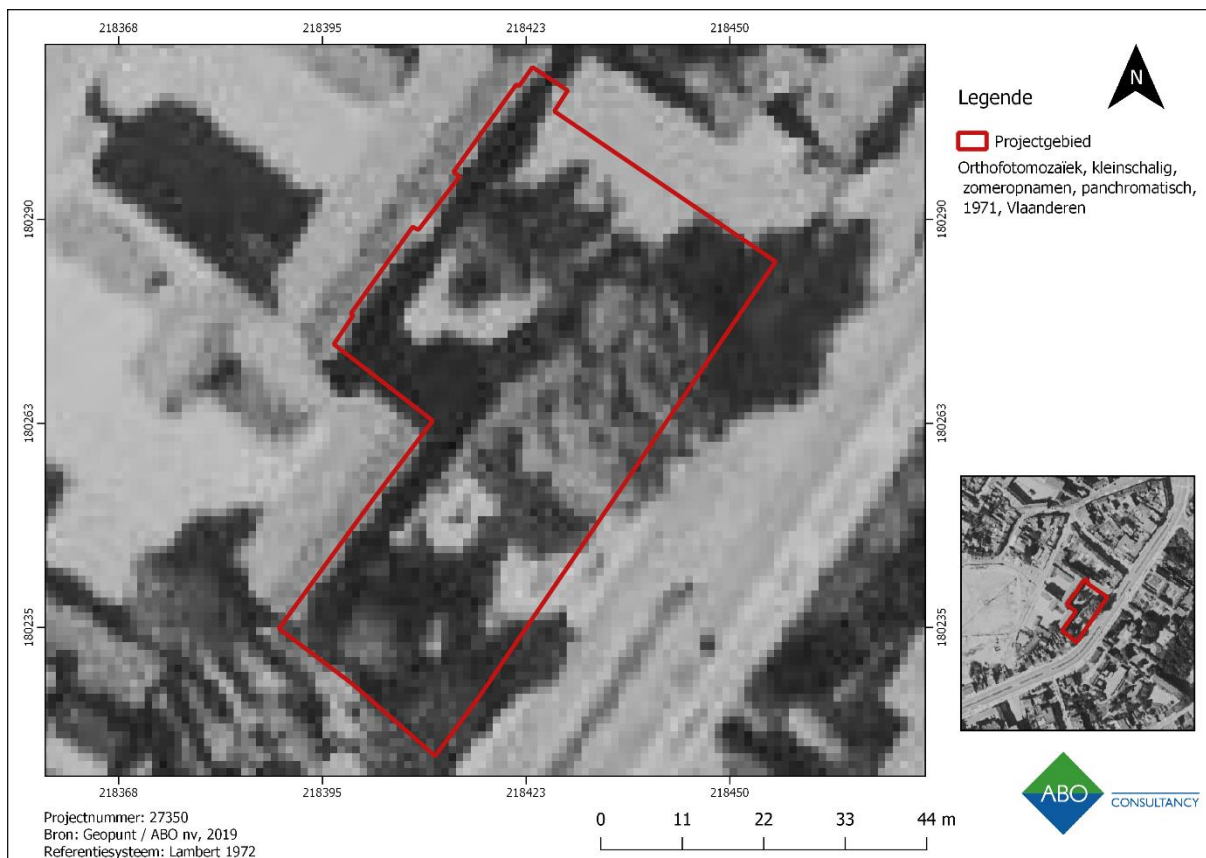
³⁴ Caluwaerts e.a., 142–45.

Figuur 30: Schoolsite in 1960 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)

Figuur 31: Schoolsite in 1970 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Caluwaerts, 1994)

Figuur 32: Orthofotomozaïek 1971 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Figuur 33: Orthofotomozaïek 1986 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

Figuur 34: Orthofotomozaïek 2007 met aanduiding van het projectgebied. (Bron: Geopunt, 2019)

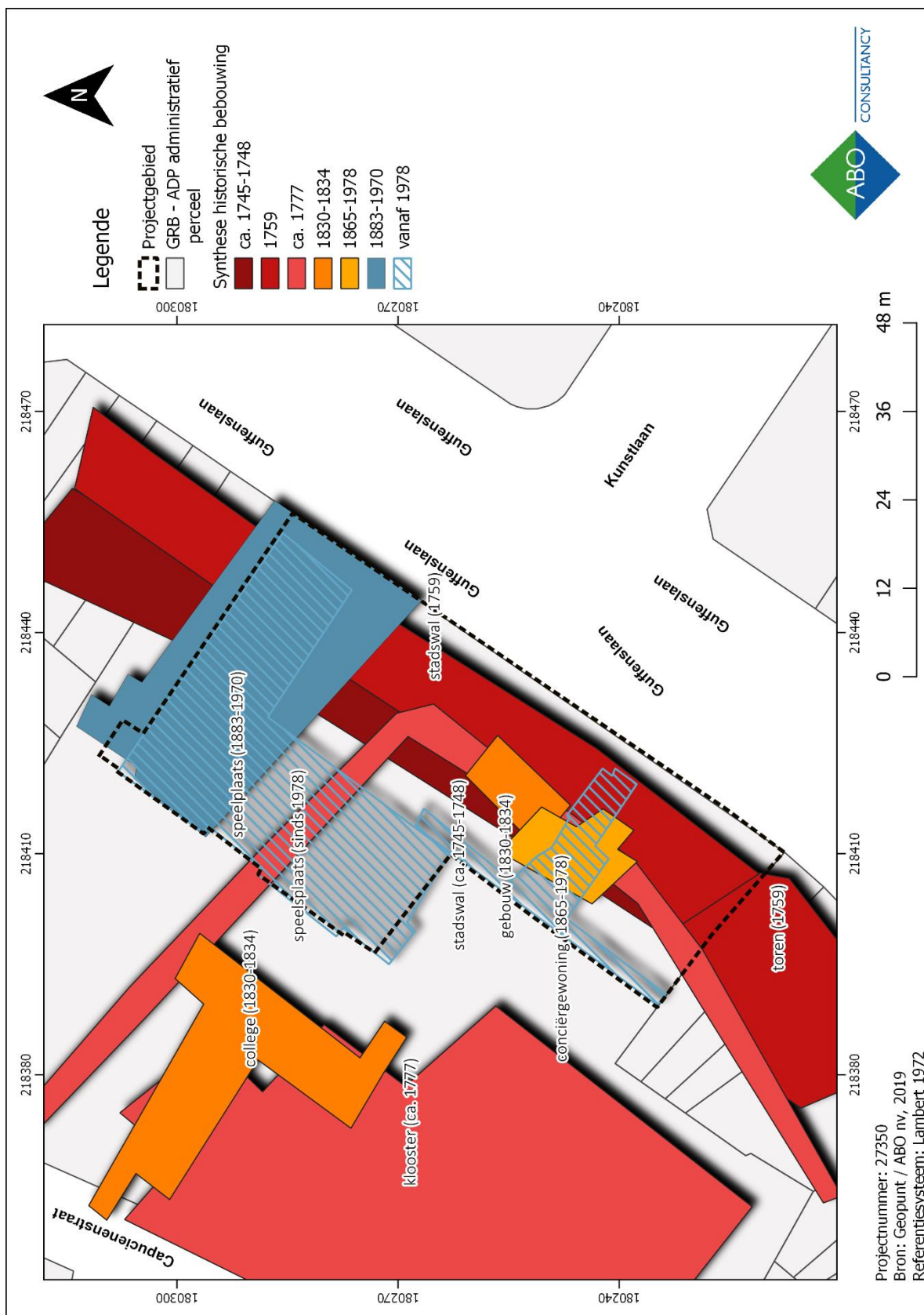
4.4 SYNTHESE HISTORISCHE BEBOUWING

Samengevat kan vastgesteld worden dat het onderzoeksgebied een hoge bebouwingsgraad had vanaf de tweede helft van de 13de eeuw tot het begin van de 18de eeuw (ontmanteling van de stadswallen). Hierna was het terrein vooral in gebruik als tuinzone. De bouw van de stadswallen met poorten en torens zorgden voor diepgaande verstoringen rondom de evoluerende stadskern. Vanaf de 15de eeuw werden ze echter systematisch ontmanteld om geheel te evolueren naar een aarden wal met gracht vanaf het begin van de 18de eeuw. De wal op haar beurt werd in 1846 geëgaliseerd. Net voor de wal, bouwde de kapucijnen op het projectgebied vanaf de inname van de site in 1616 een kloostermuur. Het kloostercomplex bevond zich vooral aan de Capucijnenstraat waardoor het projectgebied in gebruik was als moestuin en akkerland, maar mogelijk ook als bleekwijde.

Met de opheffing van het klooster aan het einde van de 18de eeuw en de oprichting van het stadscollege in 1802 en daaropvolgend het koninklijk atheneum in 1865, veranderde de voormalige tuinzone drastisch. Het kadasterplan van 1830-1834 toont een kleine bebouwing die in 1853 moest wijken voor een aangelegde romantische Engelse tuin. Simultaan met de oprichting van het hoofdgebouw in 1865 werd een prefects- of conciërgewoning in het westelijke gedeelte van de aangelegde hof opgetrokken. Het gebouw hield staande tot ongeveer 1978. Datzelfde jaar ging men over op de nieuwbouw aan de Capucijnenstraat. De hof werd opnieuw ingeperkt door een nieuw aangelegde en verharde speelplaats. Ook werd de toegang voorzien vanaf de Guffenslaan door een trapgedeelte en verharding. Dit is nog steeds de huidige situatie.

Bij een samenvoeging van de huidige bebouwing en de historische bebouwing, zoals de locatie van de verschillende kloostergebouwen, de stadswallen en schoolgebouwen, is op te merken dat ondanks de

vele bouwfasen, er toch archeologisch potentieel mogelijk is in de onbebouwde gedeelten op het terrein, aangezien de recente bouwfasen op het projectgebied niet diepgaand zijn (Figuur 35).

Figuur 35: Synthese van de historische bebouwing en de huidige bebouwing op het projectgebied. (Bron: Geopunt/Cartesium/Stadsmus/ABO nv, 2019)

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van de landschappelijke, archeologische en historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van het archeologische potentieel ter hoogte van het projectgebied. Het projectgebied bevindt zich buiten een voorlopig of tijdelijk beschermde archeologische site, maar wel binnen een vastgestelde archeologische zone ('Historische stadskern Hasselt') aan de Guffenslaan te Hasselt. De ondergrond ter hoogte van het projectgebied wordt gekarteerd als OB. Dit zijn gronden waarvan het originele bodembestand niet gekend is of sterk beïnvloed is door bebouwing. Door de stedelijke ontwikkelingen binnen en rond de Hasseltse stadskern sinds de oprichting, is het originele bodemtype te ingrijpend antropogeen verstoord om nog natuurlijke kenmerken te hebben. Volgens het Digitaal Hoogtemodel en de Skyview, is er op het projectgebied een huidig hoogteverschil tussen de noordelijke speelplaats en het straatniveau van de Guffenslaan van ca. 2m. Het tuingedeelte kent volgens het DHM inherent bijkomend enkele hoogteverschillen tussen het westelijke en oostelijke gedeelte.

De Inventaris Onroerend Erfgoed toont aan dat het projectgebied een drietal beschermingen geniet met name als beschermd stadszicht 'Koninklijk Atheneum: omgeving' (ID 3182)³⁵, als onderdeel van de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern Hasselt' (ID 11895)³⁶ en als onderdeel van het landschappelijk erfgoedobject 'Tuin van het Koninklijk Atheneum' (ID 134578)³⁷. Het neoclassicistische hoofdgebouw van het Koninklijk Atheneum, tevens beschermd als monument (ID 3178), dateert van 1865.³⁸ De schoolsite is opgericht op de 17de-eeuwse kloostersite van het voormalige Capucijnenklooster. Archeologische vondsten in de omgeving indiceren menselijke aanwezigheid vanaf de steentijd tot heden, met een focus op de gehele middeleeuwen (zie Tabel 2). De Centrale Archeologische Inventaris meldt op het projectgebied 'Middeleeuwse stadsomwalling' (ID 207116). De stad werd vanaf de 13de eeuw omringd door een stadsmuur met wallen voorzien van torens en vier poorten waaronder de Maastrichterpoort, Sint-Truiderpoort, Kuringerpoort en Kempische poort. Aan het einde van de Capucijnenstraat stond een kleinere stadstoren. Al in het midden van de 15de eeuw werden delen van de muren onder dwang gesloopt en grachten gedempt.³⁹ De stad werd een laatste maal ingenomen door de bezetting van Hollandse troepen in de periode 1675-1681. In 1705 werd de omwalling volledig gesloopt, op de poorten na, en vervangen door een aarden wal beplant met een dubbele bomenrij.⁴⁰ Deze wallen werden vervangen door de huidige kleine ring in 1846.⁴¹ In het stadscentrum rondom de Sint-Quintinskathedraal toont de CAI meerdere meldingen. Onder de huidige kathedraal werd bij archeologisch onderzoek in 1997 fundamenteën van de Romaanse kerk, paalkuilen van een houten kerk maar ook vondsten uit de steentijd en Romeinse Tijd aangetroffen. Bij een proefputtenonderzoek aan de Guffenslaan 94 werd een reeds zwaar verstoord A-C-profiel vastgesteld. De C-horizont is vastgelegd tussen 1 en 1,5m onder het vloerniveau. Aan de Guffenslaan 5, met de bouw van het nieuwe stadskantoor, werd in 2015 restanten van middeleeuwse gebouwen aangetroffen waarvan de typologie helaas niet kon worden afgeleid.⁴²

³⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Koninklijk Atheneum: omgeving".

³⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Historische stadskern van Hasselt".

³⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Tuin van het Koninklijk Atheneum".

³⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Koninklijk Atheneum van 1865".

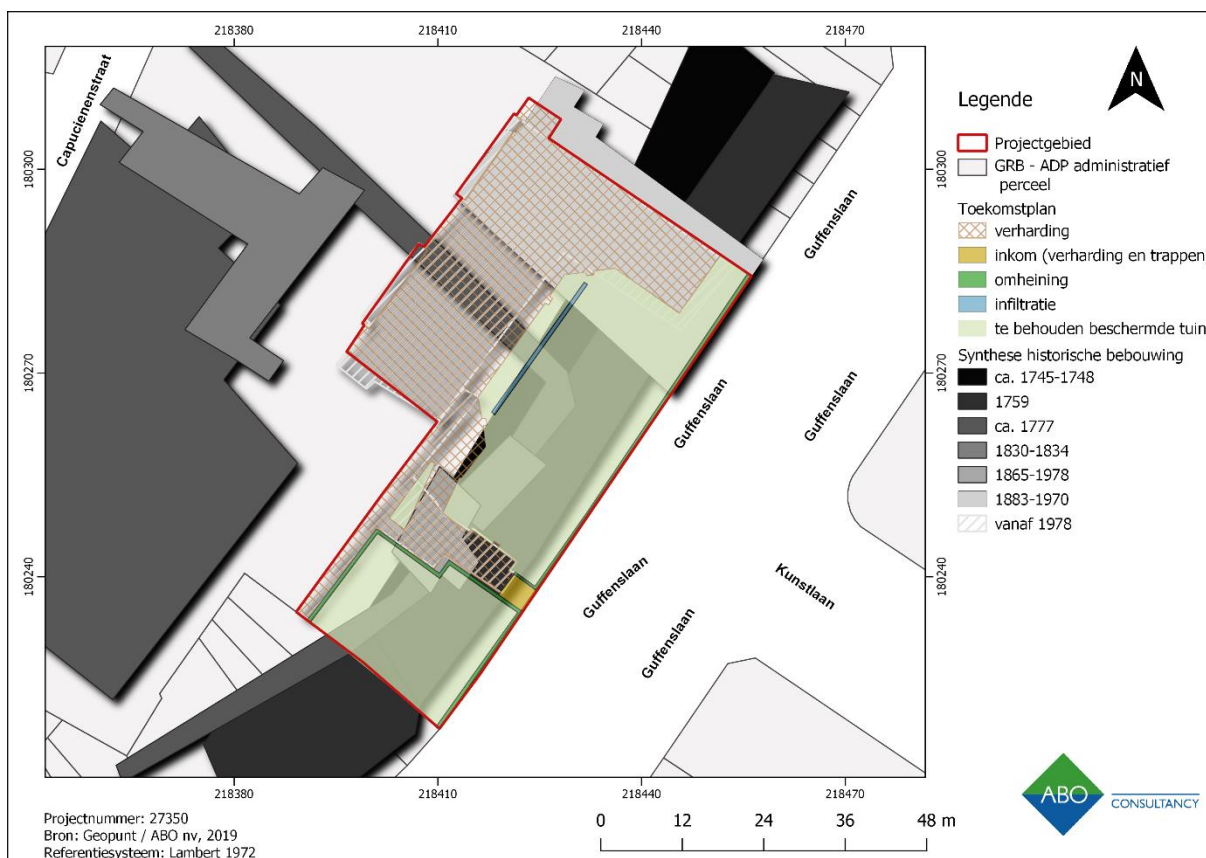
³⁹ Gerits en Donkers, *Historische steden in Limburg*.

⁴⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed, "Historische stadskern van Hasselt".

⁴¹ Caluwaerts e.a., *150 jaar stijl*, 104.

⁴² Smeets, "Het archeologisch vooronderzoek aan de Guffenslaan te Hasselt".

Volgens het historisch kaartmateriaal, iconografische bronnen, recentere topografische kaarten en luchtfoto's (tussen 1740 en 2019) was het projectgebied in eerste instantie vanaf de 13de eeuw grotendeels bebouwd door stadswallen met poorten en torens. Het noordelijke gedeelte werd tuin of hof na de bouw van het kapucijnenklooster in het eerste kwart van de 17de eeuw. Dit tuingedeelte blijft lang behouden. Met de opheffing van het klooster aan het einde van de 18de eeuw, werden de gebouwen verkocht en in 1802 ingericht als stadscollege. De vroegste cartografische bron, het primitief kadasterplan, toont op het projectgebied een bijgebouw in de voormalige kloosterhof. De oprichtingsdatum hiervan is niet gekend. Een opmetingsplan van de schoolsite rond 1850 toont echter opnieuw een volledige tuinsite zonder gebouw en zonder stadswallen die reeds in 1846 plaats gemaakt hebben voor de huidige Guffenslaan. Met de oprichting van het Koninklijk Atheneum werd een nieuwbouw centraal op de site gerealiseerd in 1865. Simultaan werd een prefects- of conciërgewoning voorzien (de bronnen zijn het niet eens over de functie) in het tuingedeelte dat in 1853 naar het ontwerp van een Engelse romantische tuin was aangelegd. De woning zal deel uitmaken van de tuin tot 1978, met de oprichting van het nieuwe schoolgebouw aan de Capucijnenstraat. Geleidelijk aan zal het hofgedeelte verkleinen gedurende de 20st eeuw tot de huidige omvang.

Figuur 36: Synthesepan historische versterking versus de geplande bodemingrepen. (Bron: Geopunt / Cartesius / initiatiefnemer / ABO nv, 2019)

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Voor het projectgebied kan worden gesteld dat het potentieel tot kennisvermeerdering vooral uit het aantreffen van archeologische resten die getuigen van menselijke aanwezigheid vanaf de steentijd en uit het aantreffen van resten die kunnen informeren over het ontstaan en de ontwikkeling van het Hasselt in een latere periode.

Dit baseren wij op:

1. Het projectgebied ligt in de verstedelijkte zone van Hasselt, binnen de historische stadskern (tussen ca. 39,5 en 40,8m-TAW). Het projectgebied is gekarteerd als OB en reeds intensief antropogeen aangepast door bouwcampagnes vanaf met zekerheid de 13de eeuw.
2. Op het projectgebied toont de CAI de locatie van de middeleeuwse stadswallen van Hasselt. Archeologisch onderzoek werd er nog niet uitgevoerd, maar er is een hoge verwachting voor restanten uit de late middeleeuwen (stadswallen) en nieuwe tijd (kloostersite). De site kent hierdoor een hoog archeologisch potentieel.
3. Uit historisch kaartmateriaal blijkt dat de vermelde stadswallen nog zichtbaar zijn op de 18de-eeuwse bronnen. Tevens tonen ze de inmiddels opgetrokken kloostersite van de kapucijnen (est. 1616). De 19de-eeuwse bronnen tonen de geleidelijke evolutie van kloostersite naar schoolsite, beginnend vanaf het primitief kadasterplan met de melding 'College' (1830-1834). Na de oprichting van het nieuwe hoofdgebouw in 1865 kent het projectgebied een geleidelijke evolutie van hof naar hof met bebouwing en verkleind tuingedeelte vanaf 1947. De huidige omvang van de tuin versus de bestaande verharding is zo sinds 1978.
4. De initiatiefnemer plant de herinrichting van de bestaande voortuin en toegang van de schoolsite. Hiervoor zal in eerste instantie de bestaande toegangstrap vervangen worden door een nieuwe, maar met dezelfde omvang en verstoringsdiepte. Van hieruit zal nieuwe verharding gelegd worden richting het westelijke schoolgebouw en het noordelijke hoofdgebouw. De verharding tussen de toegangstrap en de westelijke vleugel ligt op een ondiepe verstoring. De speelplaats voor het noordelijke hoofdgebouw bestaat uit betonklinkers op een laag stabilisé van 60cm-MV. Bij de nieuwe verharding in het noordelijke gedeelte zal het niveau van de verharding zal in het algemeen met 3cm verhoogd worden. De bestaande laag stabilisé zal behouden blijven als basis. De nieuwe verharding ten noorden van de toegangstrap zal geplaatst worden op een diepte van 60cm-MV (fundatie en klinkers) waardoor een diepere ingreep dan de huidige verwacht wordt (nu ca. 10cm-MV verstoord) of niet verstoord in de gedeelten van de bestaande tuin. Aan de erkende tuin wordt minimaal geraakt. De geplande infiltratiekratten zullen hier op een diepte van 60cm-MV ingepland worden. Hiervoor wordt een gedeelte van de bestaande tuin aangewend. De verwachte verstoringsdiepte ligt hier op ca. 100cm-MV door de geplande graafwerken in de huidige groene zone, voor de geplande werken maar ook vooreerst voor de verwijdering van de bomen. Om de veiligheid van de kinderen te garanderen zal het bestaande hekwerk in het westelijke gedeelte van de tuin en aan de straatzijde vervangen worden. De tuilmuren aan de Guffenslaan moeten omwille van de beschermingseisen behouden blijven. Samengevat zullen twee zones een diepere bodemingreep dan de huidige krijgen met name de verharde zone net voorbij de toegangstrappen en de zone voor de infiltratiekratten. De combinatie van deze ingrepen omvat ongeveer 341m² van het projectgebied.

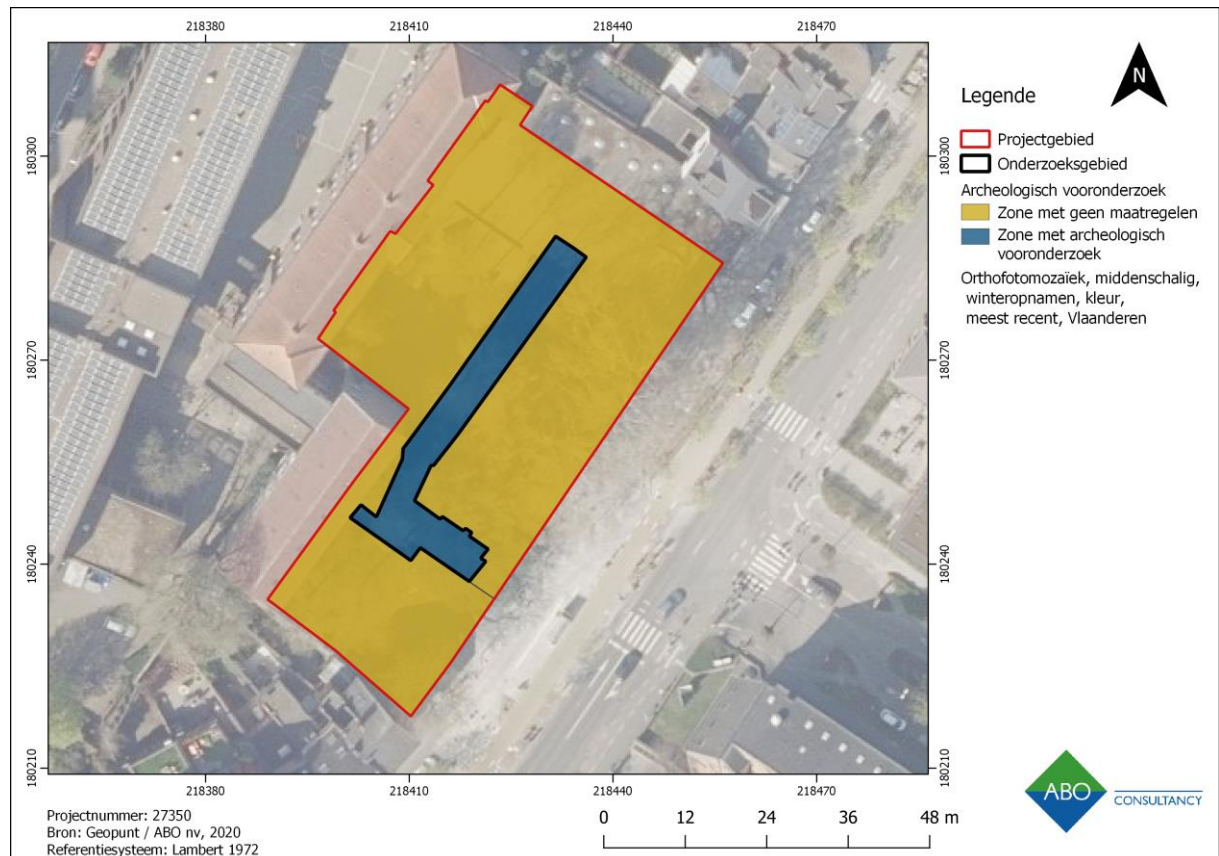
5.3 SAMENVATTING

Op basis van de bovenstaande argumenten wordt besloten dat het potentieel tot kennisvermeerdering hoog is voor het projectgebied.

- Omdat nieuwe ingrepen zich in grotendeels reeds verstoorde gedeelten van het projectgebied bevinden, maar deze bestaande en historische verstoringen niet nagegaan konden worden door de bureaustudie, doet ons concluderen dat verder archeologisch onderzoek aan te raden is en wordt er aldus gepleit voor een **archeologisch vooronderzoek** voor de vooropgestelde

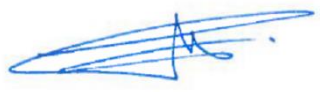
bodemingrepen ter hoogte van het pad in het verlengde van de toegangstrappen (ca. 341m² oftewel 12% van het projectgebied).

- De geplande vernieuwing van de verharding ter hoogte van de bestaande speelplaats en geplande infiltratiekragen zijn echter reeds verstoorde gedeelten van het projectgebied waar geen bijkomende bodemingrepen zullen plaats vinden. De beschermde tuin blijft eveneens grotendeels ongeroerd. Hierdoor geeft een kosten-baten analyse als resultaat dat verder archeologisch onderzoek niet aan te raden is voor dit gedeelte en wordt er aldus gepleit voor **geen verdere maatregelen van het projectgebied voor de vooropgestelde bodemingrepen op basis van geen of te beperkte ingrepen** (ca. 2.502m² oftewel 88% van het projectgebied).

Figuur 37: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het projectgebied en de geselecteerde zones voor verder onderzoek en geen maatregelen (Bron: Geopunt / ABO nv, 2020).

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	General Director		14 februari 2020
Toon Moeskops	Business Unit Manager		14 februari 2020
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		14 februari 2020

7 BIBLIOGRAFIE

Kaart van Villaret, Institut National de l'Information Géographique et Forestière, Sint-Mande (France), CH 292, uitgegeven in 1745, schaal 1:14.400.

Leloup, R. *Vue de la Ville de Hasselt*. 1740. Schets.

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Atlas van de Buurtwegen, opgesteld naar aanleiding van de wet op de buurtwegen van 10 april 1841, schaal 1:2.500 (overzichtsplannen schaal 1:10.000).

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven in 1846-1854, schaal 1:20.000.

Geopunt Vlaanderen, Orthofoto's 1971, 1979-1990, 2002-2003, *Guffenslaan 80-82, 3500 Hasselt* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 29 november 2019)

Cartesius, topografische kaarten 1873, 1904, 1939, 1969, 1981, 1989, *Guffenslaan 80-82, 3500 Hasselt* [online], <http://www.cartesius.be> (geraadpleegd op 29 november 2019)

Agentschap Onroerend Erfgoed. "Begijnhof Hasselt". In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 20 juni 2019. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22113>.

Agentschap Onroerend Erfgoed. "Historische stadskern van Hasselt". In *Inventaris Onroerend Erfgoed*, 2016. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140049>.

Agentschap Onroerend Erfgoed. "Koninklijk Atheneum: omgeving". In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 29 november 2019. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/3182>.

Agentschap Onroerend Erfgoed. "Koninklijk Atheneum van 1865". In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 2 december 2019. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22061>.

Agentschap Onroerend Erfgoed. "Tuin van het Koninklijk Atheneum". In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Geraadpleegd 2 december 2019. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/134578>.

Bussels, M. "Overzicht van de geschiedenis der stad Hasselt voor de Franse Revolutie". In *Hasselt 750 jaar stad: 1232-1982*, 15–80. Brussel, 1982.

Caluwaerts, Guido., Willy Claes, C. Van Campenhout, en Koninklijk Atheneum Hasselt. *150 jaar stijl : Koninklijk Atheneum Hasselt (1844 - 1994)*. Hasselt Concentra-Grafic, 1994. <https://www.unicat.be/uniCat?func=search&query=sysid:28659892>.

Caluwaerts, Guido., en Jan Juliaan Melchior. *Hasselt intra muros : historiek van straten, pleinen, gebouwen en huizen zoals opgetekend door Jan Juliaan Melchior (1848-1920)*. Deurne Kluwer, 1989.

Cousin, Stephanie. "Vooronderzoek Hasselt Zuivelmarkt Hasselt". Nota. Studiebureau Archeologie bvba, 8 september 2018. <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/8358>.

Dirix, Evelien. "Vooronderzoek Hasselt Ridderstraat". Archeologienota. Kortenaken: ARCHEBO bvba, 12 januari 2018. <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5879>.

Gerits, Jan, en E. Donkers. *Historische steden in Limburg*. Brussel Gemeentekrediet van België, 1989.

Gysseling, Maurits. *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland vóór 1226*. Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek, 1960.

hasel. "Helbeek - Hellebeek". hasel. Geraadpleegd 29 november 2019. <http://hasel.be/helbeek-hellebeek>.

Janssens, Niels. "Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Hasselt, Stadsomvaart-Guffenslaan (Scholen van Morgen)". *Rapportage Onroerend Erfgoed Vlaanderen* 2948 (2013). <http://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/2948/ROEV2948-001.pdf>.

Kerkhoven, Inne Van, en Tom Deville. "Guffenslaan te Hasselt (gem. Hasselt) Archeologisch vooronderzoek door middel van proefspuiten". *Rapportage Onroerend Erfgoed Vlaanderen* 3107 (2014). <http://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/3107/ROEV3107-001.pdf>.

Kooken, Geert. "Hasselt in de middeleeuwen". Hasselt: Het Stadsmus, 2011.

Matthijs, J. *Tertiairgeologische kaart van België. Kaartblad 25 Hasselt*. Leuven: K.U. Leuven, 1995. <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/tertiairgeologische-kaart-van-belgi-kaartblad-16-lier>.

Reyns, Natasja, en Jordi Bruggeman. "Archeologisch vooronderzoek Hasselt - Raamstraat 13", 2013. <http://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/2855/ROEV2855-001.pdf>.

Smeets, Maarten. "Het archeologisch vooronderzoek aan de Guffenslaan te Hasselt". *Rapportage Onroerend Erfgoed Vlaanderen* 3190 (2015). <http://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/3190/ROEV3190-001.pdf>.

Venner, J.G.C. *Beeldenstorm in Hasselt 1567. Achtergronden en analyses van een rebellie tegen de prins-bisschop van Luik*. Luik, 1989.

Wesemael, Elke, Inge Van de Staey, en Willem Vanaenrode. "Vooronderzoek Hasselt Havermarkt te Hasselt". Nota. Tongeren: ARON bvba, 25 juli 2019. <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/11749>.